

LAHDEN AMMATTIKORKEAKOULU
Lahti University of Applied Sciences

**PÄIJÄT-HÄMEEN LIIKKUVAN
PÄIVÄTOIMINNAN
KEHITYSVAMMAISTEN ASIAKKAIDEN
TOIVEET JA UNELMAT**

LAHDEN
AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaali- ja terveystieteiden
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalipedagoginen aikuistyö
Opinnäytetyö
Kevät 2012
Sanna Ahonen
Noora Kannisto
Jonna Korkka

Lahden ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma

AHONEN, SANNA & KANNISTO, NOORA & KORKKA, JONNA:
Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan kehitysvammaisten asiakkaiden toiveet
ja unelmat

Sosiaalipedagogisen aikuistyön opinnäytetyö, 68 sivua, 3 liitesivua

Kevät 2012

TIIVISTELMÄ

Opinnäytetyön aihe syntyi yhteistyössä Eteva kuntayhtymän Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien kanssa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan kehitysvammaisten asiakkaiden toiveita ja unelmia sekä tuoda esiin liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien kokemuksia mahdollisuuksistaan selvittää ja huomioida niitä. Tarkoituksena oli lisäksi eritellä ohjaajien näkemyksiä siitä, millainen merkitys toiveiden ja unelmien huomioimisella on asiakkaille. Opinnäytetyön tavoitteena on edistää asiakkaiden osallisuutta ja voimaantumista liikkuvan päivätoiminnan arjessa sekä herättää keskustelua ohjaajien parissa toiveiden ja unelmien huomioimisen merkityksestä. Yhtenä tavoitteena on, että liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat voivat työssään hyödyntää opinnäytetyön tuloksia.

Opinnäytetyö on tehty laadullisella tutkimusotteella. Opinnäytetyössä käytettiin aineistona seitsemän liikkuvan päivätoiminnan asiakkaan yksilökeskeisiä suunnitelmia sekä keväällä 2011 tehdyn asiakastytyväisyyskyselyn vastauksia. Valmiiden aineistojen lisäksi aineistoina käytettiin liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien haastatteluja. Teemahaastatteluihin osallistui neljä liikkuvan päivätoiminnan ohjaajaa. Kaikki aineistot analysoitiin käyttämällä aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Tutkimustuloksista voidaan todeta, että liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveet ja unelmat ovat hyvin arkilähtöisiä. Ne liittyvät ruokaan, vuorovaikutukseen ja ihmissuhteisiin, retkiin ja elämyksiin sekä arjen toimiin. Toiveiden ja unelmien selvittämiseen liittyvänä suurimpana haasteena ohjaajat näkivät asiakkaiden kommunikoinnin rajoitteet. Tärkeimpinä tiedonlähteinä toiveita ja unelmia selvitettäessä ovat asiakas itse sekä asiakkaan lähi-ihmiset. Toiveiden ja unelmien huomioimista mahdollistavat muun muassa työn joustava luonne, toimiva työyhteisö sekä ohjaajien osaaminen. Toiveiden ja unelmien huomioiminen koettiin poikkeuksetta tärkeäksi. Ohjaajat kokivat niiden huomioimisen vaikuttavan asiakkaiden elämänlaatuun sekä edistävän kuulluksi tuleamista.

Avainsanat: kehitysvammaisuus, liikkuva päivätoiminta, osallisuus, voimaantuminen

Lahti University of Applied Sciences
Degree Programme in Social Services

AHONEN, SANNA & KANNISTO NOORA & KORRKA, JONNA:
Wishes and dreams of the mentally disabled customers of mobile day activity in
Päijät-Häme

Bachelor's Thesis in Social Pedagogy for Work with Adults, 68 pages, 3 appen-
dices

Spring 2012

ABSTRACT

The subject of this thesis was created in cooperation with mobile day activity workers in Päijät-Häme. Mobile day activity is practiced by Eteva Federation of Municipalities. The purpose of this thesis was to clarify the dreams of mentally disabled customers of mobile day activity in Päijät-Häme. The aim was to bring out the workers' experiences of how they can find out and take into account the customers' wishes and dreams. The purpose was also to specify the workers' views on what they think is the importance to the customers that their wishes and dreams are taken into account. The objective of this thesis is to promote the customers' involvement and empowerment in mobile day activity, and to stimulate discussion about the importance of the customers' wishes and dreams among the workers. One of the aims is that the workers in mobile day activity can use the results of this thesis in their work.

This thesis was made using a qualitative research approach. As material in this thesis was used seven customers' person centered plans and their answers to a customer satisfaction survey that was made in spring 2011. Four mobile day activity workers were also interviewed and the interviews were used as material in this thesis. The material was analyzed using data-driven content analysis.

From the results can be seen that the wishes and dreams of the customers of the mobile day activity are very everyday life-oriented. The customers' wishes and dreams are related to food, interaction, relationships, trips, experiences and everyday activities. The workers view that the biggest challenge in finding out the customers' wishes and dreams is the customers' difficulty in communication. When finding out customers' wishes and dreams, the most important sources of information are customers and people around them. Flexible nature of the job, good workplace and the workers' know-how make it easier for the workers to take the customers' wishes and dreams into account. The importance of taking the customers' wishes and dreams into account was seen invariably essential. In the workers' opinion it improves the customers' quality of life and promotes their right to be heard, when their wishes and dreams are taken into account.

Key words: mental disability, mobile day activity, involvement, empowerment

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	ETEVA KUNTAYHTYMÄ PÄIVÄTOIMINTAPALVELUIDEN TUOTTAJANA	3
2.1	Työ- ja päivätoimintapalvelut	4
2.2	Päijät-Hämeen liikkuva päivätoiminta	5
2.3	Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely	6
3	KEHITYSVAMMAINEN ASIAKKAANA	9
3.1	Kehitysvammaisuuden määrittelyä	9
3.2	Kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutus	12
4	SOSIAALIPEDAGOGIIKKA VAMMAISTYÖSSÄ	15
4.1	Osallisuus	15
4.2	Voimaantuminen	16
5	OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	18
6	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	20
6.1	Kohderyhmä ja tutkimusjoukko	20
6.2	Aineiston keruu	21
6.3	Aineiston analysointi	25
7	OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	31
7.1	Asiakkaiden toiveet ja unelmat	32
7.2	Toiveiden ja unelmien selvittäminen	36
7.3	Toiveiden ja unelmien huomioimisen merkitys	38
7.4	Toiveiden ja unelmien huomioiminen	40
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	45
9	POHDINTA	50
9.1	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	50
9.2	Opinnäytetyön arviointi	55
9.3	Jatkotutkimusaiheet	60
	LÄHTEET	62
	LIITTEET	69

1 JOHDANTO

Vaikeasti kehitysvammaainen henkilö on toimintakykynsä rajoitteiden vuoksi monin tavoin riippuvainen muista ihmisistä. Kehitysvammaisella henkilöllä tulisi kuitenkin olla mahdollisuus tulla ymmärretyksi sekä huomioituksi omana itsenään. (Kaski 2007a, 29.) Kaikilla ihmisillä on elämässään toiveita ja unelmia, mutta vaikeasti kehitysvammaisen henkilön mahdollisuudet toiveidensa ja unelmiensa toteuttamiseen ovat rajalliset. Vaikeasti kehitysvammaisen henkilön arkielämän mielekkyyteen ja osallisuuden toteutumiseen vaikuttaa olennaisesti se, millaiseksi henkilön lähipiiri muodostaa hänen mahdollisuutensa toteuttaa toiveitaan ja unelmiaan.

Valtioneuvoston selonteossa vammaispolitiikasta 2006 todetaan, että vammaisen henkilön osallisuuden toteutumisen edellytyksiä ovat muiden ihmisten myönteinen suhtautuminen, vammaisen henkilön tarpeiden huomioon ottaminen, esteiden tunnistaminen sekä niiden poistaminen (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 28). Vaikeasti kehitysvammaisen henkilön osallisuuden ja voimaantumisen kannalta on tärkeää, että henkilön lähipiiri kokee hänen toiveensa ja unelmansa arvokkaina. Kiinnittämällä huomiota kehitysvammaisen henkilön toiveisiin ja unelmiin, lähipiiri voi vaikuttaa henkilön elämänlaatuun.

Opinnäytetyömme on työelämälähtöinen ja yhteistyötahonamme on Päijät-Hämeen liikkuva päivätoiminta, joka on osa Eteva kuntayhtymän työ- ja päivätoimintapalveluita. Liikkuva päivätoiminta on tarkoitettu vaikeasti kehitysvammaisille henkilöille, joilla on suuri tuen tarve päivittäisissä toiminnoissa. Liikkuva päivätoiminta tarjoaa mahdollisuuden asiakkaan yksilöllisten tarpeiden huomioimiseen sekä päiväohjelman toteuttamiseen vaihtelevissa ympäristöissä. Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa on 46 asiakasta ja toiminnan suunnittelu pohjautuu asiakkaiden yksilökeskeisiin suunnitelmiin (YKS). Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely on Eteva kuntayhtymässä käytössä oleva työskentely- ja ajattelutapa. (Koskinen 2011.)

Kaikilla opinnäytetyön tekijöillä on jonkin verran kokemusta työskentelystä kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa ja olemme kiinnostuneet kehitysvamma-alan

työstä. Aloitimme opinnäytetyön aiheen etsimisen keväällä 2011 olemalla yhteydessä Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan esimieheen. Opinnäytetyön suunnittelun aikana tapasimme liikkuvan päivätoiminnan ohjaajia, joiden kanssa yhdessä keskustelimme mahdollisista opinnäytetyön aiheista. Lopullinen aiheen valinta tehtiin omien kiinnostuksen kohteidemme sekä ohjaajilta saatujen ideoiden pohjalta.

Opinnäytetyö on tehty laadullisella tutkimusotteella. Opinnäytetyömme tarkoituksena on tehdä näkyväksi Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveita ja unelmia sekä kuvata millaisia merkityksiä ohjaajat näkevät toiveiden ja unelmien huomioimisella olevan. Tarkoituksena on myös tuoda esiin ohjaajien kokemuksia toiveiden ja unelmien selvittämisestä sekä huomioimisesta. Opinnäytetyömme avulla haluamme tuoda esiin ohjaajien kokemuksia työn haasteellisuudesta ja tehdä näkyväksi ohjaajien tekemän työn tärkeyttä. Opinnäytetyössä käytettiin aineistona asiakkaiden yksilökeskeisiä suunnitelmia, asiakastyytyväisyyskyselyn vastauksia sekä ohjaajien teemahaastatteluja. Aineiston analysoinnissa käytettiin apuna aineistolähtöistä sisällönanalyysia.

Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa 2010–2015 todetaan, että kaikilla ihmisillä tulee olla yhtäläiset mahdollisuudet tavoitella ja toteuttaa itselleen hyvää elämää (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 34). Kaikilla ihmisillä ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole tasavertaisia mahdollisuuksia hyvän elämän tavoitteluun, vaan osa ihmisistä tarvitsee lähipiirissään olevien ihmisten apua. Vaikeasti kehitysvammaisten asiakkaiden toiveiden ja unelmien selvittäminen sekä niiden huomioiminen eivät ole yksinkertaisia asioita, mutta niiden tärkeyttä ei voi kieltää. Vaikka aihe on haastava, halusimme tutkia asiakkaiden toiveita ja unelmia, sillä koemme niiden huomioimisella olevan vaikutusta asiakkaiden osallisuuden toteutumiseen sekä elämänlaatuun. Emme löytäneet kehitysvammaisten henkilöiden toiveita ja unelmia kuvaavaa tutkimustietoa, mikä lisäsi kiinnostustamme aihetta kohtaan.

2 ETEVA KUNTAYHTYMÄ PÄIVÄTOIMINTAPALVELUIDEN TUOTTAJANA

Yhteistyötahomme Päijät-Hämeen liikkuva päivätoiminta on osa Eteva kuntayhtymän työ- ja päivätoimintapalveluja. Eteva kuntayhtymä on Suomen suurin vammaispalveluiden tuottaja. Eteva aloitti toimintansa tammikuun alussa vuonna 2009, kun Pääjärven kuntayhtymä ja Uudenmaan erityispalvelut -kuntayhtymä yhdistyivät. Eteva kuntayhtymän omistaa 49 eteläsuomalaista kuntaa. (Eteva kuntayhtymä 2010, 3.)

Eteva kuntayhtymä tarjoaa erityistä tukea tarvitseville asiakkailleen asumispalveluja, perhehoitoa, työ- ja päivätoimintapalveluita sekä kriisi- ja kuntoutumispalveluja. Kriisi- ja kuntoutumispalvelut on tarkoitettu erityisesti kehitysvammapsykiatriisiin tarpeisiin. Eteva tarjoaa myös asiantuntijapalveluita kouluille, perusterveydenhuoltoon, asumispalveluihin sekä työ- ja päivätoimintaan. Palveluita käyttää vuosittain arviolta 2 300–2 600 henkilöä, suurin osa heistä on yli 16-vuotiaita. Palvelun tilaaja-asiakkaina ovat kunnat, kuntayhtymät, mahdolliset muut kunta-liittymät sekä viranomaiset. Eteva työllistää arviolta 1 400 ihmistä. (Eteva kuntayhtymä 2010, 3.)

Eteva kuntayhtymän arvoihin kuuluvat palveluiden käyttäjien itsemääräämisen ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen sekä asiakkaan yksilöllisyyden ja perhesuhteiden tukeminen. Etevan arvoihin on kirjattu myös henkilöstön luovan ja osaavan työn sekä asiantuntemuksen arvostaminen. Etevassa halutaan panostaa voimavarojen tuottavuuteen, ympäristöarvoihin sekä rakentavaan yhteistyöhön kuntien ja muiden kumppaneiden kanssa. (Eteva kuntayhtymä 2011a.)

2.1 Työ- ja päivätoimintapalvelut

Työ- ja päivätoimintapalvelujen tavoitteena on edistää vammaisten asiakkaiden työllistymistä sekä vahvistaa ja ylläpitää heidän toimintakykyään (Eteva kuntayhtymä 2011b). Työ- ja päivätoiminnassa olevat henkilöt eivät ole työntekijöitä vaan asiakkaita, jotka osallistuvat toimintaan huoltosuhteessa. He eivät saa palkkaa, vaan heille maksetaan työkyvyttömyyseläkettä, jonka lisäksi he voivat saada työosuusrahaa työ- ja päivätoimintaan osallistumisesta. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2011.) Kunta on velvollinen järjestämään työ- ja päivätoimintapalveluja. Kunnan lisäksi työ- ja päivätoimintapalveluja järjestävät erityishuoltopiirien kuntayhtymät. Myös järjestöillä tai uskonnollisilla yhteisöillä on kehitysvammaisille tarkoitettuja työkeskuksia. (Kehitysvammahuollon tietopankki 2010.)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista määrittää, että vammaisen henkilön päivätoimintaan kuuluu kodin ulkopuolella järjestettyä itsenäistä elämässä selviytymistä tukevaa ja sosiaalista vuorovaikutusta edistävää toimintaa. Päivätoimintaa järjestetään eniten tukea tarvitseville henkilöille. Päivätoiminnan asiakkaaksi määritellään vaikeasti vammaisen työkyvytön henkilö, jolla on erittäin vaikeasta vammasta tai sairaudesta johtuva toimintarajoite, jonka vuoksi henkilön ei ole mahdollista osallistua työtoimintaan. Määritelmässä mainitaan myös, että henkilön toimeentulo perustuu etuuksiin, jotka on myönnetty sairauteen ja työkyvyttömyyteen liittyen. (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380, 8 b §.) Päivätoimintaan kuuluu usein jokapäiväiseen elämään liittyvien taitojen sekä vuorovaikutustaitojen harjoittelua, luovaa ja virkistävää toimintaa sekä liikuntaa ja ulkoilua. Päivätoimintaan voi kuulua myös yksinkertaisia työtehtäviä. (Kehitysvammaisten tukiliitto ry 2011.)

2.2 Päijät-Hämeen liikkuva päivätoiminta

Eteva kuntayhtymä tarjoaa asiakkailleen työ- ja päivätoimintapalveluja. Liikkuva päivätoiminta on yksi Etevan palvelumuodoista ja alkunsa toiminta sai Päijät-Hämeessä vuonna 2001. Erona työ- ja päivätoimintakeskuksissa tapahtuvaan päivätoimintaan liikkuvalla päivätoiminnalla on mahdollisuus tuoda toiminta asiakkaan luo hoitokotiin tai järjestää toimintaa vaihtelevissa ympäristöissä. Liikkuvan päivätoiminnan asiakkaat ovat vaikeasti kehitysvammaisia henkilöitä. Päijät-Hämeen liikkuva päivätoiminta toimii neljällä eri hoitokodilla Lahdessa, Heinolassa ja Hollolassa, asiakkaita liikkuvassa päivätoiminnassa on yhteensä 46. Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa työskentelee kahdeksan ohjaajaa, kaksi kullakin hoitokodilla, sekä yhteensä kaksi avustajaa. (Koskinen 2011.)

Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa asiakkailla on päivätoimintaa 1–5 kertaa viikossa, asiakkaan omista voimavaroista ja jaksamisesta riippuen. Liikkuvan päivätoiminnan asiakkaat ovat vaikeasti kehitysvammaisia henkilöitä, joilla on suuri tuen tarve jokapäiväisissä toiminnoissa. Liikkuva päivätoiminta pystyy vastaamaan asiakkaan yksilöllisiin tarpeisiin ja tarjoamaan tiivistä ohjausta. (Koskinen 2011.) Toiminnan lähtökohtana on asiakas sekä hänen tarpeensa ja toiveensa toiminnan suhteen. Asiakkaan tarpeiden ja toiveiden kartoittamisessa käytetään apuna yksilökeskeistä suunnitelmatyöskentelyä (YKS). YKS -työskentelyn avulla on mahdollista kartoittaa puhumattomankin asiakkaan toiveita, sillä suunnittelussa ovat mukana lähi-ihmiset, joilla on pitkä tuntemus asiakkaasta ja hänen kommunikointikeinoistaan. (Kokko 2009, 11.) Liikkuvan päivätoiminnan päiväohjelma rakennetaan asiakkaan toimintakykyä tukevaksi kokonaisuudeksi ja päivätoiminnan suunnittelu pohjautuu asiakkaan yksilökeskeiseen suunnitelmaan. (Koskinen 2011.)

Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan arki on monipuolista ja vaihtelevaa. Liikkuvan päivätoiminnan työntekijät osallistuvat hoitokotien arjen työhön auttamalla hoitokotien työntekijöitä. Vastavuoroisesti hoitokotien työntekijät osallistuvat liikkuvan päivätoiminnan retkille ja hoitokodeilla suunniteltuihin toimintatuokioihin tarvittaessa. Jokaiselle päivälle on tarkat suunnitelmat, jotka rakentuvat asiakkaiden yksilökeskeisten suunnitelmien, toiveiden ja ympäristön tarjoamien

mahdollisuuksien pohjalta. Tainalan (2009) mukaan Liikkuvan päivätoiminnan vahvuuksia ovat päivätoiminnan toteutuksen joustavuus sekä toimiva yhteistyö liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien ja hoitokotien henkilökunnan kesken (Kokko 2009, 9).

Päivätoiminnan sisältö on erilaista eri hoitokodeilla, koska toiminnan on tarkoitus vastata asiakkaiden tarpeita sekä toiveita. (Kokko 2009, 12.) Päivätoimintaan voi kuulua esimerkiksi leipomistuokioita, askartelua, retkiä, uimista sekä yksilökeskeisiä tuokioita asiakkaan ja ohjaajan välillä. Päivätoiminnan tarkoituksena on tukea asiakkaan toimintakykyä ja tuoda arkeen vaihtelevuutta. (Koskinen 2011.) Liikkuvan päivätoiminnan avulla pyritään mahdollistamaan asiakkaan voimavarojen ja taitojen hyödyntäminen sekä tarjoamaan asiakkaalle onnistumisen kokemuksia ja iloa tuottavia elämyksiä (Kokko 2009, 12).

2.3 Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely

Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely (YKS) perustuu Person Centered Planning -ideologiaan, joka on saanut alkunsa 1980- ja 1990-luvun vaihteessa Pohjois-Amerikassa ja Englannissa (Sanderson 2010, 13). *Valtioneuvoston selonteossa vammaispolitiikasta* (2006) mainitaan, että 1990-luvulla ajatukset vammaisten henkilöiden ihmisoikeuksista ja oman elämän asiantuntijuudesta vahvistuivat. Vammaisen yksilö alettiin nähdä itsenäisenä toimijana sen sijaan, että hän olisi vain palveluiden ja toimenpiteiden passiivinen kohde. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 8.)

Yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn taustalla vaikuttaa ajatus voimaantumisesta, vammaisen henkilön osallisuudesta omaan elämäänsä sekä yksilöllisyyden ja ainutlaatuisuuden arvostuksesta. (Sanderson 2011, 1). Yksilökeskeiseen suunnitteluun liittyy ajatus, että kaikilla ihmisillä tulisi olla samanlaiset mahdollisuudet omaan elämäänsä liittyvien pienten ja suurten valintojen tekemisessä sekä omien toiveiden ja unelmien saavuttamisessa. Kehitysvammaisilla ihmisillä on oikeus laadukkaaseen elämään sekä samat oikeudet ihmisinä kuin valtaväestölläkin. (Person Centered Planning Guidebook 2004, 7). YKS -työskentelyssä asiakkaalle py-

ritään tarjoamaan mahdollisuuksia tehdä valintoja ja vaikuttaa elämänsä kulkuun. (Sanderson 2010, 12.)

Suomessa yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely oli Pääjärven kuntayhtymän käytössä jo ennen Pääjärven kuntayhtymän ja Uudenmaan erityispalvelut-kuntayhtymän yhdistymistä Eteva kuntayhtymäksi. Tällä hetkellä yksilökeskeinen työskentelytapa on käytössä kaikissa Etevan toimipaikoissa ja jokaiselle asiakkaalle tehdään yksilökeskeinen suunnitelma. (Koskinen 2011.) Vaikka yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely on alkujaan syntynyt tarjoamaan mahdollisuuksia juuri kehitysvammaisille asiakkaille, YKS -työskentelyä voidaan käytännössä soveltaa monenlaisten asiakasryhmien kanssa (Sanderson 2010, 13).

Yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn avulla asiakasta ohjataan ajattelemaan toiveitaan omalle elämälleen nyt ja tulevaisuudessa sekä osallistumaan häntä itseään koskeviin asioihin. Yksilökeskeisessä suunnittelussa on asiakkaan itsensä lisäksi mukana muistakin henkilöitä kuten työntekijöitä ja omaisia, mutta asiakas itse ja hänen toiveensa ovat suunnittelussa pääroolissa. Yksilökeskeisessä suunnitelmatyöskentelyssä asiakas nähdään yksilönä ja asiakkaan ainutkertaisuutta sekä erilaisuutta arvostetaan. (Hallikas, Helin, Karesvuori, Laurén, Mehtonen, Niskanen, Raappana, Ratas & Vilppola 2006, 5–6.)

Yksilökeskeisen suunnitelman on tarkoitus olla yhteinen sopimus keinoista, joilla voidaan puolustaa asiakkaan oikeuksia (Hallikas ym. 2006, 5–6). Työskentelyssä kiinnitetään huomiota asiakkaan vahvuuksiin, kiinnostuksen kohteisiin, asioihin joista asiakas pitää tai ei pidä sekä asiakkaan toiveisiin ja unelmiin. Työskentelyssä huomioidaan myös arjen sujuvuuteen liittyviä perusasioita, kuten sitä, miten asiakas kommunikoi tai millaista tukea hän elämässään tarvitsee. (Sanderson 2010, 12.) Kaikille asiakkaille tehdään yksilökeskeinen suunnitelma, mutta YKS -työskentely ei kuitenkaan lopu, kun suunnitelma on valmis. Asiakkaan suunnitelmaan kirjattuja asioita on tarkoitus huomioida arjessa ja suunnitelmaa päivittää aina tarvittaessa. Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely on sekä tapa työskennellä että tapa ajatella, suunnitelmatyöskentelyllä tavoitellaan jatkuvaa kuulemista, oppimista ja toimintaa (Hallikas ym. 2006, 5–6).

Yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn vaikutusta kehitysvammaisten asiakkaiden elämään on tutkittu muun muassa Englannissa ja Yhdysvalloissa. Englannissa yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely on keskeisessä asemassa tuotettaessa sosiaali- ja terveyspalveluita kehitysvammaisille henkilöille. Tutkimuksessa *The Impact of Person Centred Planning for People with Intellectual Disabilities* on tutkittu YKS -työskentelyn vaikuttavuutta selvittämällä, kuinka laajalti työskentelytapa on Englannissa levinnyt, millaisia suunnitelmat ovat laadultaan ja sisällöltään, millainen on YKS -työskentelyn prosessi ja millaisiin lopputuloksiin ollaan työskentelyn avulla päästy. (Elliot, Emerson, Hatton, Joyce, Knapp, Krijnen-Kemp, McIntosh, Oakes, Robertson, Romeo, Routledge, Sanderson, Swift & Towers 2007, 2–7.)

Kyseessä oli kaksivuotinen pitkittäistutkimus, joka tehtiin vuosina 2001–2003. Tutkimuksessa oli mukana 93 kehitysvammaista henkilöä. Tutkimukseen osallistuneista henkilöistä osalla oli monipuolinen ja suuri tuen tarve kun taas osalla henkilöistä tuen tarve oli kohtalaisen pieni. Tutkittavien henkilöiden joukkoon kuului lisäksi henkilöitä, joilla oli kehitysvamman lisäksi esimerkiksi epilepsia, psykiatrinen diagnoosi tai haastavaa käyttäytymistä. (Elliot ym. 2007, 2–7.)

3 KEHITYSVAMMAINEN ASIAKKAANA

Suomessa elää arviolta 40 000 kehitysvammaista ihmistä, mutta lukumäärä on riippuvainen siitä, miten kehitysvammaisuus määritellään. Kehitysvammaiset ihmiset tarvitsevat tukea muilta ihmisiltä. Tuen ja avun tarve vaihtelee monien eri tekijöiden suhteen ja voi olla erilainen eri elämänvaiheissa. (Kaski 2007a, 29.) Tässä luvussa käsittelemme erilaisia kehitysvammaisuuden määrittelyjä sekä kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutukseen liittyviä erityispiirteitä.

3.1 Kehitysvammaisuuden määrittelyä

Kehitysvammaisuutta tutkitaan useilla eri tieteenaloilla. Se, minkä tieteenalan selitysmalleja milloinkin käytetään, vaikuttaa siihen millaisena kehitysvammaisten ihmisten ominaisuudet, edellytykset ja tarpeet nähdään. Kehitysvammaisuutta voidaan tarkastella esimerkiksi lääketieteen tai sosiaalisen näkökulman kautta. Kehitysvammaisuuden käsite on laaja-alainen eikä käsitteen määrittely ole yksinkertaista. (Seppälä 2010, 181–183.) Kehitysvammalaissa määritellään erityishuollon palvelun saajaksi kehitysvammaisen henkilö, jonka kehitys tai henkinen toiminta on estynyt tai häiriintynyt synnynnäisen tai kehitysiässä saadun vian, sairauden tai vamman vuoksi ja joka ei voi saada tarvitsemiaan palveluita muun lain perusteella (Laki kehitysvammaisen erityishuollosta 1977/ 519, 1 §).

Kehitysvammaisuuden käsitettä käytetään usein synonyymina älyllisen kehitysvammaisuuden käsitteelle. Kehitysvammaisuus tarkoittaa hermoston tai muiden elimien synnynnäisiä tai kehitysiässä saatuja toiminnan häiriöitä tai vammoja. Aivojen kehityshäiriöihin liittyy usein oireena älyllinen kehitysvammaisuus eli kehityshäiriö aiheuttaa älyllisten toimintojen vajavuutta. (Kaski 2007a, 25.) Älyllinen kehitysvammaisuus voi seurata mistä tahansa aivojen rakenteellista tai toiminnallista vaurioista ja heikentää ihmisen kognitiivisia toimintoja. Älyllisen kehitysvammaisuuden yhteydessä esiintyy usein myös muita kehityksen häiriöitä tai vammoja, esimerkiksi aistivammoja, puhevammoja, liikuntavammoja tai autismia. Älyllinen kehitysvammaisuus jaotellaan usein kahteen ryhmään, lievään kehitys-

vammaisuuteen (75 %) ja vaikeaan kehitysvammaisuuteen (keskiasteisesti, vaikeasti ja syvästi kehitysvammaisia 25 %). (Kaski 2007b, 201–202.)

Lääketieteellisessä näkökulmassa keskitytään vamman syihin ja sen vaikutuksiin ihmisen terveydelle. Vastakohtana kehitysvammaisuudelle on käsitys siitä, mikä on niin sanotusti normaali, terve ja vammaton tila. WHO:n (World Health Organization) tautiluokitus ICH-10 määrittelee älyllisen kehitysvammaisuuden mielen kehityksen epätäydellisyydeksi tai kehittymättömyydeksi. Ihmisen älykkyydentaso rakentuu monesta eri osa-alueesta: älyllisistä, motorisista, kielellisistä ja sosiaalisista kyvyistä. ICH-10 luokittelee älyllisen kehitysvammaisuuden neljään eri luokkaan: lievään, keskivaikeaan, vaikeaan ja syvään kehitysvammaisuuteen. Suomessa kehitysvammaisuuden määrittely ja palveluiden saatavuus perustuu pitkälti ICH-10 pohjalta tehtävään diagnoosiin. Arviointi tehdään erilaisilla vakioiduilla älykkyydesteillä, joiden lisäksi voidaan mitata sosiaalista sopeutumista eri tilanteissa. (Seppälä & Rajaniemi, 2011a.)

AAIDD:n (The American Association of Intellectual and Developmental Disabilities) on määritellyt, että kehitysvammaisuudelle tyypillistä ovat rajoitteet älyllisissä toiminnoissa sekä adaptiivisessa käyttäytymisessä. AAIDD:n määritelmän mukaan kehitysvamma on saanut alkunsa ennen 18 ikävuotta. Kehitysvammaisella henkilöllä on määritelmän mukaan ongelmia älyllisten toimintojen alueilla, kuten oppimisessa, päättelyssä ja ongelmanratkomisessa. Kehitysvammaisen henkilön älykkyydosamäärä on alle 70 ja sitä voidaan arvioida älykkyydestillä. Adaptiivista käyttäytymistä voidaan arvioida eri mittareilla tarkastelemalla henkilön käsitteellisiä taitoja, käytännön taitoja sekä sosiaalisia taitoja. (AAIDD 2011.) AAIDD:n kehitysvammaisuuden määritelmä painottaa toimintakyvyn näkökulmaa.

Maaailman Terveysäätiö WHO julkisti vuonna 2001 uuden toimintakykyä ja vammaisuutta määrittelevän luokituksen ICH 2001. WHO:n mallin mukaan toimintakyky rakentuu kolmesta alueesta. Ensimmäisenä alueena on ihmisen keho, sen rakenne ja toiminnot. Toisena on mielekäs tekeminen yksilön omasta näkökulmasta ja osallistuminen yhteisötason näkökulmasta. Kolmantena alueena on yhteiskunta, kulttuuri, tekniikka ja elinympäristö, jotka liittyvät keskeisesti ihmisen itsenäiseen selviytymiseen. Ihmisten toimintakykyä arvioidaan mallin mukaan

numerokoodilla. Jokaisella alueella pyritään huomioimaan sekä hyvät, että huonot osa-alueet. ICH 2001 -luokituksessa korostuu entistä enemmän ympäristön ja yksilön vuorovaikutus sekä niiden kokonaisuus. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 11.)

Kehitysvammaisuutta määritellään myös sosiaalisesta näkökulmasta. Sosiaalisessa näkökulmassa kehitysvammaisuutta tarkastellaan suhteessa yhteiskuntaan. Kulttuuri itsessään sekä siinä elävät ennakkoluulot ja asenteet vaikuttavat siihen, kuinka kehitysvammaisuus kyseissä yhteiskunnassa ymmärretään ja miten se määritellään. Kehitysvammaisuuden määrittely vaikuttaa osaltaan siihen, kuinka kehitysvammaista henkilöä kohdellaan ja millaiset elämän edellytykset hänelle mahdollistetaan. Yhteiskunta itsessään määrittelee kehitysvammaisuuden käsitettä. (Sepälä & Rajaniemi, 2011b.)

Sosiaalisessa näkökulmassa ajatellaan, että vammaisuus ei ole yksin seurausta yksilön elimellisestä vammasta, vaan yhteiskunnassa voi olla syrjäyttäviä tekijöitä, jotka tukevat vammaisuuden ilmenemistä. Vehmas on käsitellyt teoksessaan *Vammaisuus – Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan* erilaisia vammaisuuden teoreettisia selitysmalleja. (Vehmas 2005, 125.) Sosiaalisessa mallissa ajatellaan, että vammaisuus on yhteiskunnallinen ilmiö, joka johtaa eristäytymiseen ja on estämässä yhteiskunnallista osallistumista. Vammaisuutta luovat toimintamallit ilmenevät sosiaalisissa rakenteissa, organisaatioissa, ammatillisissa käytännöissä sekä ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa. Yhteiskunta voi syrjäyttää esimerkiksi liikuntavammaiset jättämällä heidän liikuntarajoitteensa huomioimatta julkisten rakennusten suunnittelussa. (Vehmas 2005, 120–121.)

Vaikka ihminen olisi vammaisuuden tai sairauden seurauksena riippuvainen muista ihmisistä, hänen tulisi voida kokea itsensä arvokkaaksi. Arvokkuuden kokemus toteutuu, kun henkilö saa elää sellaisessa ympäristössä, jossa hän tulee kuulluksi ja ymmärretyksi sekä kokee olonsa turvalliseksi ja rakastetuksi. (Kaski 2007, 29.) On tärkeää muistaa, että kehitysvammaisuuden määrittelyä oleellisempaa on huomioida ihminen käsitteiden taustalla sekä hänen yksilölliset ominaisuutensa. (Malm, Matero, Repo & Talvela 2004, 12).

3.2 Kehitysvammaisen henkilön vuorovaikutus

”Oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi on yksi ihmisen perusoikeuksista. Kommunikaation avulla tyydytetään inhimillisiä tarpeita ja kommunikaatio on keskeinen ihmisyyteen kuuluva asia.” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2006, 10.) Ihmiset kommunikoivat monin erilaisin tavoin. Kieli on kommunikoinnin muodoista ehkä tehokkain, mutta se ei ole välttämätön kokemusten ja elämysten jakamisessa. Ihmiset voivat kommunikoida sujuvasti myös ilman puhuttua kieltä. (Rødbroe & Suosalmi 2000, 12.) *Suomen vammaispoliittisessa ohjelmassa 2010–2015* todetaan, että jokaisella ihmisellä on oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi käyttäen omia viestintäkeinojaan (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010, 29). Riippumatta siitä, mitä keinoa viestinnässä käytetään, kaikilla ihmisillä on oikeus ilmaista tunteitaan ja toiveitaan (Ikävalko 2011).

Kaikkien ihmisten vuorovaikutustaidot eivät koskaan kehity puheen tasolle. Monet vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt toimivat varhaisempien vuorovaikutuskeinojen varassa. Näistä puhetta edeltävistä varhaisista vuorovaikutuksen keinoista, esimerkiksi ääntelystä, eleistä, ilmeistä ja kehonkielestä, käytetään nimitystä olemuskieli. Olemuskieli näkyy kaikessa ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Ilmeet, eleet ja äänenpainot ovat mukana kommunikoinnissa, vaikka henkilö käyttäisikin pääosin puhuttua kieltä. (Burakoff 2011, 8–9.)

Kun puhe ei ole vuorovaikutuskumppanien yhteinen ilmaisutapa, kommunikointi on haasteellista. Erityisesti monivammaisuus tuo kommunikointiin omat erityispiirteensä. (Ruuskanen 2007, 145.) Vaikka henkilö ei kommunikoi puheen avulla, hänen vuorovaikutuksensa muiden ihmisten kanssa voi kuitenkin olla tyydyttävää. Tämä kuitenkin edellyttää sitä, että henkilön lähi-ihmiset näkevät vuorovaikutuksen tärkeänä ja pyrkivät tukemaan sitä parhaiden kykyjensä mukaan. (Lauonen 2011.) Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta on tärkeää, että viestintätilanteessa olevat henkilöt ovat aidosti läsnä ja keskittyneitä sekä kiinnostuneita toistensa ajatuksista. Jos henkilön kommunikointikeinot ovat rajoittuneet, lähi-ihmisen taidot vaikuttavat ratkaisevasti siihen onnistuuko vuorovaikutus ja tuleeko henkilö ymmärretyksi. (Burakoff 2011, 1–3.)

Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja tarvitaan sellaisten henkilöiden kohdalla, joiden puhutun kielen taidot jäävät osin tai kokonaan kehittymättä (Ikävalko 2011). Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja ovat esimerkiksi tukiviittomat, eleet, esineet, kuvat, Bliss -kieli sekä kirjainten ja sanojen käyttö (Papunet 2010a). Olennaista kommunikoinnin onnistumisen kannalta on se, että vuorovaikutuksessa olevat henkilöt käyttävät sellaista kommunikointikeinoa, jota molemmat osapuolet ymmärtävät ja osaavat käyttää (Ikävalko 2011).

Vuorovaikutuksen onnistumisen kannalta tärkeää on yhteyden löytäminen toiseen ihmiseen sekä yhteyden ylläpitäminen (Burakoff 2011, 6). Kaikelle ihmisten väliselle vuorovaikutukselle on kuitenkin tyypillistä, että täydellistä yhteisymmärrystä on vaikea saavuttaa. Yhteisen kommunikointikeinon löytäminen voi olla vaikeaa, eikä yhteinen keinokkaan aina riitä. (Ikävalko 2011.) Vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen ymmärtäminen edellyttää lähi-ihmisiltä kykyä ja halua asettua samaan asemaan. Koska ei ole mahdollista varmasti tietää, miten esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaisen ihminen hahmottaa ja kokee ympäröivän maailman, on vaikea pyrkiä näkemään maailma samalla tavalla. (Burakoff 2011, 4.) Täydellisen yhteisymmärryksen saavuttaminen on kaikessa vuorovaikutuksessa lähes mahdotonta ja siksi monessa tilanteessa voidaan puhua ”riittävän yhteisymmärryksen” syntymisestä (Ikävalko 2011).

Osa Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaista ei kommunikoi lainkaan puheen avulla. Jotkut asiakkaista tarvitsevat puhetta tukevia ja korvaavia kommunikointikeinoja avukseen vuorovaikutuksessa. Vaikeasti kehitysvammaisen ihmisen viestintä voi olla tiedostamatonta ja henkilö ei välttämättä suuntaa viestejään kellekään, vaan reagoi ympäristössään tapahtuviin asioihin. Erityisesti varhaisten kommunikointikeinojen eli olemuskielen avulla kommunikoiva henkilö tarvitsee vuorovaikutuskumppanikseen osaavan henkilön. (Burakoff 2011, 8–9.)

Olemuskielen avulla tuotetut viestit saavat merkityksen vasta silloin, kun viestin vastaanottaa ja tulkitsee toinen ihminen, joten vuorovaikutuksen onnistuminen on lähi-ihmisen varassa. Tulkinnessa on tärkeä seurata asiakkaan toiminnan syy-seuraussuhteita ja pyrkiä ymmärtämään ovatko asiakkaan olemuksessa tapahtuvat muutokset reaktioita tai vastauksia johonkin tapahtuneeseen asiaan. Olennaista

ymmärryksen syntymisessä on myös se, että asiakkaan lähi-ihmiset jakavat havainnoimaansa tietoa keskenään. (Burakoff 2011, 9–10.)

Vaikeasti kehitysvammaisten ihmisten vuorovaikutuksen tutkiminen ja pyrkimys vuorovaikutuskeinojen kehittämiseen on ajankohtainen aihe. Kehitysvammaliiton vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen kehittämishankkeessa *OIVA – Osallisuus vuorovaikutusaloitteilla (2005–2008)* tuotettiin vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden vuorovaikutuksesta kertova osio Kehitysvammaliiton ylläpitämälle Papunet -internetsivustolle. Hankkeessa testattiin uutta yhteisön vuorovaikutusta vahvistavaa vuorovaikutusmallia ja tutkittiin sen vaikutuksia. Hankkeen aikana muodostettiin OIVA - vuorovaikutusmalli, joka tarjoaa apua vaikeasti kehitysvammaisen henkilön ja hänen lähi-ihmistensä väliseen vuorovaikutukseen. (Martikainen 2009, 2.) Hanke saa jatkoa vuosina 2009–2012 *OIVALLA vuorovaikutukseen* -hankkeessa, jossa on tarkoituksena levittää OIVA -vuorovaikutusmallia valtakunnallisesti sekä samalla jatkaa työskentelymallin kehittämistä. Hankkeessa yhtenä yhteistyökumppanina toimii Eteva kuntayhtymä. (Papunet 2010b.)

4 SOSIAALIPEDAGOGIIKKA VAMMAISTYÖSSÄ

Sosiaalipedagogiikka on toimintatiede, joka koostuu teoriasta ja käytännöstä. Sosiaalipedagogiikan avulla pyritään vaikuttamaan haitallisiin yhteiskunnallisiin ilmiöihin, kuten huono-osaisuuteen ja syrjäytymiseen. Sosiaalipedagogiikassa ei pyritä selittämään erilaisten ongelmien syntyä, ilmenemistä tai vaikutuksia, vaan keskitytään ongelmien lievittämiseen ja ratkaisemiseen. Sosiaalipedagogiikassa korostetaan yhteisöllisyyttä ja painopiste on yksilön kiinnittymisessä yhteiskuntaan, sen toimintajärjestelmiin sekä yhteisöihin. (Hämäläinen 1999, 15–17.) Sosiaalipedagogiikka kuuluu olennaisena osana Lahden ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelman sisältöön.

Sosiaalipedagogiikan käsitys ihmisestä yhteisöllisenä ja yhteiskunnallisena olentona sopii hyvin myös vammaisen ihmisen kohtaamiseen sekä perustaksi vammaistyön menetelmille. Sosiaalipedagogiikalla pyritään ehkäisemään ja lievittämään sosiaalista hätää. Myös vammaistyössä sosiaalinen näkökulma korostuu, koska vammaisuutta ja syrjäytymisen ehkäisyä määritellään sosiaalisen näkökulman kautta. (Mehtäläinen & Taipale 2011, 118–119.) Osallisuus ja voimaantuminen ovat sosiaalipedagogiikassa usein käytettyjä käsitteitä (Ruusunen 2005, 54).

4.1 Osallisuus

Harju (2004) määrittelee osallisuuden kuulumisen ja mukanaolon tunteeksi. Osallisuus toteutuu silloin, kun henkilö kokee olevansa osallinen yhteiskunnassa ja omissa yhteisöissään esimerkiksi työn, opiskelun, harrastusten, osallistumisen tai vaikuttamisen kautta. Toisaalta osallisuus voidaan määritellä henkilön oman sitoutumisen kautta syntyväksi vaikuttamiseksi ja vastuun kantamiseksi. (Harju 2004.)

Valtioneuvoston selonteossa vammaispolitiikasta 2006 mainitaan, että vammaisilla henkilöillä on oikeus osallisuuteen omien voimavarojensa mukaisesti. Selonteossa vammaisten henkilöiden osallisuuden toteutumisen edellytyksinä mainitaan vammaisten henkilöiden osallistuminen kaikkeen heitä koskevaan suunnitteluun,

päätöksentekoon ja toimenpiteisiin. Edellytyksinä osallisuuden toteutumiseksi mainitaan myös muiden ihmisten myönteinen suhtautuminen, vammaisten henkilöiden tarpeiden huomioon ottaminen, esteiden tunnistaminen sekä niiden poistaminen ja ennakointi. Ottamalla nämä osallisuuden edellytykset huomioon, vammaisten henkilöiden osallisuus arjessa voi toteutua. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2006, 28.)

Vaikeasti vammaisten henkilöiden kohdalla on tärkeää huomioida heidän osallisuutensa erityisesti arjen toiminnoissa. Virikkeellisen ja motivoivan ympäristön avulla vaikeasti vammaista henkilöä voidaan rohkaista vuorovaikutukseen, omaan aktiiviseen toimintaan, tunne-elämän tasapainoon ja tietoisuuteen ympäristöstään. Vaikeasti vammaisen henkilön oppimista ja omatoimisuutta tukemalla voidaan edistää arjen osallisuutta. (Mäki 2008, 3.)

Erikssonin tutkimus *Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen* on tehty Kehitysvammaliitolle vuonna 2008. Eriksson tutki laadullisen tutkimuksen keinoin vammaisten ihmisten elinolosuhteita haastatteleamalla yhteensä 30 vammaista henkilöä. Teemahaastatteluihin osallistui sekä kehitysvammaista liikuntavammaisia henkilöitä. (Eriksson 2008, 15.) Tutkimuksessa kertyi paljon tietoa vammaisten arkielämästä ja ihmissuhteista, jonka takia Eriksson kiinnostui tutkimaan vammaisten ihmisten itsemääräämisoikeutta ja mahdollisuutta päättää omista asioista arjessaan. Hän tutki aihetta myös siitä näkökulmasta, kuinka paljon oikeuksia rajoitetaan. Eriksson pyrki tuomaan tutkimuksessa esiin vammaisten henkilöiden omia näkemyksiä siitä, miten he jäsentävät oman arkensa ja kokevat itsemääräämisoikeutensa toteutuvan. (Eriksson 2008, 5–7.)

4.2 Voimaantuminen

Voimaantumisen käsitteen taustalla on englanninkielinen käsite ”empowerment”. Voimaantuminen nähdään usein ihmisen sisäisenä prosessina. Voimaantumisen ohella puhutaan myös empowerment -käsitteen toisesta läheisestä merkityksestä, valtaistumisen käsitteestä. Valtaistumisen käsitteeseen on ihmisen sisäisen prosessin lisäksi sisällytetty yhteiskunnallinen ulottuvuus. Valtaistumista ja voimaantu-

mista käytetään kuitenkin usein toistensa synonyymeinä. (Siitonen 1999.) Tässä opinnäytetyössä käytämme voimaantumisen käsitettä. Emme käsittele kehitysvammaisen asiakkaan ja yhteiskunnan suhdetta, vaan keskitymme toiveiden ja unelmien merkitykseen asiakkaan sisäiselle voimaantumisprosessille.

Voimaantuminen voidaan nähdä identiteetti- ja muutostyönä, jossa yksilön osallistumisen mahdollisuudet ja voimavarat lisääntyvät. Olennaista voimaantumisesa on ihmisen oman aktiivisuuden lisääminen. (Semi 2005.) Voimaantuminen on henkilökohtainen prosessi ja sen tulee lähteä ihmisestä itsestään. Voimaantuminen on prosessi, jota ei voi tehdä toisen ihmisen puolesta. (Siitonen 1999.) Ulkopuolinen henkilö voi kuitenkin toiminnallaan tukea toisen ihmisen voimaantumista. Jotta kehitysvammaisen henkilö voisi kokea omassa elämässään voimaantumista, henkilön lähi-ihmisten täytyy kuunnella ja oppia mitä henkilö elämältään toivoo ja odottaa (Laurén 2008, 14).

Vaikeasti vammaisen henkilön voimaantuminen voi tapahtua esimerkiksi saamalla vaikutusmahdollisuuksia arkipäivän asioihin. Voimaantumisen kautta voidaan saavuttaa sosiaalinen vapaus, joka vaikeasti vammaisen henkilön kohdalla voi toteutua riittävien ja yksilöllisten tukitoimien avulla tuetussa ympäristössä. Vaikeasti vammaisten henkilöiden voimaantumista voidaan tukea esimerkiksi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien avulla, heidän toiveitaan ja tarpeitaan kuuntelemalla sekä hyväksymällä heidät osaksi yhteisöä. (Mehtäläinen & Taipale 2011.)

Högberg ja Uusitalo ovat haastatelleet opinnäytetyössään *Oman näköinen elämä – Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman voimaannuttava vaikutus kehitysvammaisen arjessa* neljää Eteva kuntayhtymän hoitokodeilla työskentelevää hoitajaa. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, onko asiakkaiden itsemäärääminen lisääntynyt yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn myötä. Yhdeksi asiakkaiden itsemääräämiseen liittyväksi teemaksi opinnäytetyössään Högberg ja Uusitalo ovat ottaneet toiveet ja haaveet, joiden kautta itsemääräämisoikeuden toteutumista tarkasteltiin.

5 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS, TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Opinnäytetyö on tehty työelämälähtöisesti ja yhteistyötahonamme opinnäytetyötä tehdessä on ollut Päijät-Hämeen liikkuva päivätoiminta. Kaikilla opinnäytetyön tekijöillä on jonkin verran kokemusta työskentelystä kehitysvammaisten asiakkaiden kanssa ja olemme kiinnostuneet kehitysvamma-alan työstä. Aloittaessamme opinnäytetyön aiheen etsintää otimme yhteyttä Eteva kuntayhtymään. Eteva on Suomen suurin vammaispalveluiden tuottaja ja merkittävä vammaispalvelualan toimija Päijät-Hämeen alueella.

Olimme yhteydessä Eteva kuntayhtymän kehittämissyksikköön sekä Lahdessa toimiviin Ahtialan toimintakeskukseen ja Lahden toimintakeskukseen. Ahtialan toimintakeskuksen esimiehen kautta saimme yhteyshenkilöksemme yhden Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajista. Tapasimme yhteyshenkilömme toukokuun 2011 aikana ja saimme häneltä hyviä ideoita avuksi opinnäytetyön aiheen valintaan sekä rajaukseen. Kesäkuussa 2011 olimme mukana Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien palaverissa, jossa saimme tietoa myös muiden ohjaajien ajatuksista koskien opinnäytetyötämme.

Lopulta opinnäytetyön aihe muotoutui omien kiinnostustemme sekä Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien ajatusten pohjalta. Elokuussa 2011 osallistuimme jälleen ohjaajien palaveriin ja saimme liikkuvan päivätoiminnan esimieheltä sekä ohjaajilta palautetta opinnäytetyömme suunnitelmasta. Saatuamme kannustavaa palautetta ohjaajilta, lähetimme opinnäytetyön suunnitelman ja tutkimuslupahakemuksen Eteva kuntayhtymän tutkimustoimikunnalle.

Laadullisen opinnäytetyömme tarkoituksena on tuoda esiin Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveita ja unelmia sekä sitä, kuinka ohjaajat pystyvät työssään huomioimaan niitä. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla on tarkoitus kerätä tietoa siitä millaisia toiveita ja unelmia liikkuvan päivätoiminnan asiakkailta on. Opinnäytetyössä pyritään selvittämään millaisiin teemoihin kohde-ryhmään kuuluvien kehitysvammaisten asiakkaiden toiveet ja unelmat liittyvät. Toisen tutkimuskysymyksen avulla on tarkoitus kerätä tietoa siitä, millä tavoin

ohjaajat saavat työssään tietoa asiakkaiden toiveista ja unelmista. Kolmannen tutkimuskysymyksen avulla pyritään selvittämään millaiseksi ohjaajat kokevat toiveiden ja unelmien huomioimisen merkityksen asiakkaalle. Viimeisen tutkimuskysymyksen avulla on tarkoitus kartoittaa ohjaajien kokemuksia mahdollisuuksistaan huomioida asiakkaan toiveita ja unelmia liikkuvan päivätoiminnan arjessa.

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset:

1) Millaisia toiveita ja unelmia Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan kehitysvammaisilla asiakkailla on?

2) Millä tavoin Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat saavat tietoa asiakkaiden toiveista ja unelmista?

3) Millainen merkitys toiveiden ja unelmien huomioimisella on asiakkaille ohjaajien kokemusten mukaan?

4) Millaiset mahdollisuudet ohjaajilla on työssään huomioida asiakkaiden toiveita ja unelmia?

Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda näkyväksi Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveita ja unelmia sekä näin edistää heidän osallisuuttaan ja voimaantumistaan liikkuvan päivätoiminnan arjessa. Tavoitteenamme on herättää opinnäytetyön avulla keskustelua Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien keskuudessa sekä saada heidät pohtimaan toiveiden ja unelmien merkitystä asiakkaidensa elämässä. Tavoitteena on myös, että Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat pystyvät hyödyntämään opinnäytetyössä tuotettua tietoa työssään.

6 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

Opinnäytetyö on tehty laadullisella tutkimusotteella. Laadulliset tutkimusmenetelmät sopivat hyvin sellaisten aiheiden tutkimiseen, joita ei ole paljon kartoitettu ja joista ei siksi ole paljoa ennakkotietoa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 205). Valitsimme opinnäytetyöhömmme laadullisen tutkimusotteen, sillä emme löytäneet vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden toiveisiin ja unelmiin liittyvää aikaisempaa tutkimustietoa. Lähtökohtana laadullisessa eli kvalitatiivisessa tutkimuksessa on löytää ja kuvata todellisen elämän asioita, ei niinkään todentaa jo olemassa olevia väittämiä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161). Kvalitatiivisten tutkimusmenetelmien avulla tehdyssä tutkimuksessa tavoitteena ei ole löytää niin sanottua totuutta tutkittavasta aiheesta vaan tehdä tutkittava asia jollain tapaa näkyväksi. (Vilka 2005, 98–99.)

Tässä opinnäytetyössä emme pyri esittämään totuutta siitä, millaisista asioista Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaat unelmoivat. Tarkoituksenamme on esimerkkien kautta kuvata millaisiin teemoihin asiakkaiden toiveet ja unelmat liittyvät sekä tehdä näkyväksi millaisia merkityksiä ohjaajat näkevät asiakkaiden toiveilla ja unelmilla olevan. Lisäksi pyrimme kuvaamaan millä tavoin ohjaajat saavat tietoa asiakkaiden toiveista ja unelmista sekä miten ohjaajat pystyvät työssään huomioimaan niitä. Koska kyse on tutkimusjoukkoa kuvaavasta aineistosta, opinnäytetyön tulokset eivät ole suoraan yleistettävissä koskemaan kaikkia kohderyhmään kuuluvia asiakkaita tai ohjaajia. Opinnäytetyön tutkimusjoukko edustaa vain osaa liikkuvan päivätoiminnan asiakkaista ja ohjaajista.

6.1 Kohderyhmä ja tutkimusjoukko

Opinnäytetyön kohderyhmänä ovat sekä Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan kehitysvammaiset asiakkaat että Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat. Asiakkaita Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa on yhteensä 46 ja he asuvat neljällä eri hoitokodilla Lahdessa, Hollolassa sekä Heinolassa. Asiakkaita ja ohjaajia oli edustettuna kaikilta hoitokodeilta; tällä ratkaisulla pyrimme saamaan kattavan kuvan tutkittavasta aiheesta.

Meillä ei ollut ennakkotietoja liikkuvan päivätoiminnan asiakkaista, joten pyysimme apua tutkimusjoukon valintaan liikkuvan päivätoiminnan ohjaajilta. Tutkimusjoukoksi valitsimme harkinnanvaraisesti yhteensä kahdeksan asiakasta. Yhden asiakkaan kohdalla emme kuitenkaan saaneet suostumusta opinnäytetyöhön osallistumiseen, joten lopullinen tutkimusjoukko koostui seitsemästä asiakkaasta.

Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa työskentelee yhteensä kahdeksan ohjaajaa, kaksi ohjaajaa kullakin hoitokodilla. Ohjaajien lisäksi liikkuvassa päivätoiminnassa työskentelee kaksi avustajaa. Pyysimme haastateltaviksi neljää Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajaa, yhtä ohjaajaa kullakin hoitokodilta. Kunkin ohjaajaparin annettiin keskenään päättää, kumpi ohjaajista haluaa osallistua opinnäytetyön teemahaastatteluun. Näin ollen myös ohjaajien tutkimusjoukko valittiin harkinnanvaraisesti.

6.2 Aineiston keruu

Laadullisessa tutkimuksessa suosittuja aineistokeruumenetelmiä ovat kyselyt, haastattelut, havainnointi ja erilaisiin dokumentteihin perustuvan tiedon hyödyntäminen. Hankintamenetelmiä käytetään harkinnan mukaan ja useitakin vaihtoehtoja saatetaan hyödyntää yhdessä, jos se on tarkoituksenmukaista. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 71.) Aineistotriangulaatio tarkoittaa, että tutkimuksessa yhdistetään erilaisia tutkimusaineistoja keskenään (Vilka 2005, 54). Tässä opinnäytetyössä keräsimme aineistoa kolmesta eri lähteestä.

Opinnäytetyössä käytetyt tutkimusaineistot:

- 1) *Tutkimusjoukkoon valittujen asiakkaiden yksilökeskeiset suunnitelmat (YKS).*
- 2) *Tutkimusjoukkoon valittujen asiakkaiden asiakastyytyväisyyskyselyn vastaukset.*
- 3) *Neljän Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajan haastatteluista litteoitu aineisto.*

Opinnäytetyössä käytimme aineistona tutkimusjoukkoon kuuluvien asiakkaiden yksilökeskeisiä suunnitelmia, asiakkaiden vastauksia Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa keväällä 2011 tehtyyn asiakastyytyväisyyskyselyyn sekä neljän ohjaajan haastatteluja. Haastattelimme liikkuvan päivätoiminnan ohjaajia asiakkaiden sijaan, koska asiakkailta on kommunikoinnissaan rajoitteita ja onnistunut vuorovaikutus vaatii pitkää tuntemusta asiakkaista. Allekirjoitimme Etevan vaitiolositoumuksen Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan esimiehen Päivi Tainalan kanssa. Ennen opinnäytetyön toteutuksen aloittamista anoimme Etevan tutkimustoimikunnalta lupaa opinnäytetyön tekemiseen ja saimme myöntävän vastauksen tutkimuslupahakemukseen.

Valmiit aineistot

Opinnäytetyössä käytetyt valmiit aineistot, asiakkaiden yksilökeskeiset suunnitelmat ja vastaukset asiakastyytyväisyyskyselyyn, sisältävät asiakkaiden henkilökohtaisia tietoja. Ennen aineistoihin tutustumista pyysimme tutkimusjoukkoon kuuluvilta asiakkailta ja asiakkaiden edustajilta suostumukset opinnäytetyöhön osallistumiseen. Koska asiakkaat ovat vaikeasti kehitysvammaisia, koimme, että suostumuksen pyytäminen asiakkaan edustajalta oli aiheellista. Lähetimme asiakkaille ja asiakkaiden edustajille tiedotteen (LIITE 1), jossa selitettiin mihin tarkoitukseen suostumusta pyydetään. Pyysimme suostumusta lupalomakkeella (LIITE 2). Lähetimme tiedotteen opinnäytetyöstä sekä lupalomakkeen asiakkaille ja asiakkaiden edustajille postitse. Yhtä vastauskuorta ei palautettu, joten lopullinen tutkimusjoukko koostui seitsemästä asiakkaasta.

Yksilökeskeiset suunnitelmat on tehty yhteistyössä hoitokodin henkilökunnan, asiakkaan itsensä ja hänen omaistensa sekä mahdollisesti muiden asiakkaan lähiihmisten, kuten työ- ja päivätoiminnan ohjaajien kanssa. Yksilökeskeisen suunnitelman tekoon osallistuvien ihmisten joukko riippuu siitä, millainen asiakkaan verkosto on tai millaiset mahdollisuudet asiakkaalla itsellään on olla mukana suunnitelman teossa. Asiakkaiden yksilökeskeiset suunnitelmat ovat erilaisia, koska yksilökeskeisen suunnitelman ensisijainen tarkoitus on olla asiakkaan näköinen. Joidenkin asiakkaiden yksilökeskeisissä suunnitelmissa oli tuotu esiin

asiakkaiden toiveita ja unelmia, kun taas osassa niitä ei ollut eritelty. Kaikista yksilökeskeisistä suunnitelmista löytyivät silti pääsääntöisesti asiat, joista asiakas pitää ja joista hän on kiinnostunut.

Keväällä 2011 kaikki Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaat osallistuivat asiakastyytyväisyyskyselyyn, jossa kartoitettiin asiakkaiden tyytyväisyyttä päivätoimintaan. Asiakastyytyväisyyskysely oli tehty nimenomaan asiakkaille itselleen, ei esimerkiksi asiakkaiden omaisille. Kaikki Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaat vastasivat yhteensä kuuteen kysymykseen, joiden avulla selvitettiin asiakkaiden mielipiteitä liikkuvasta päivätoiminnasta. Asiakkaat vastasivat kyselyyn ohjaajien avustamana esimerkiksi kuvia ja puhemattoa apuna käyttäen. Joidenkin asiakkaiden kohdalla vastauksissa oli mukana myös ohjaajien tulkintaa asiakkaan käytöksestä kyselytilanteessa sekä pidempiaikaista kokemusta asiakkaasta. Kyselyn tuloksia on tarkoitus käyttää apuna Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan kehittämisessä.

Yksilökeskeiset suunnitelmat tehdään yhteistyössä asiakkaan kanssa. Asiakkaat ovat itse tai avustettuina vastanneet Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa tehtyyn asiakastyytyväisyyskyselyyn. Näitä valmiita aineistoja havainnoimalla pyrimme saamaan tietoa liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveista ja unelmista. Kirjoittaessamme muistiinpanoja aineistoista, jätimme pois kaikki asiakkaiden henkilökohtaiset tiedot. Opinnäytetyössä ei mainita asiakkaiden nimiä tai sellaisia yksityiskohtaisia tietoja, jotka olisivat yhdistettävissä tiettyyn asiakkaaseen.

Liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien haastattelut

Valmiiden lähdeaineistojen lisäksi keräsimme opinnäytetyöhön tutkimusaineistoa haastattelemalla neljää Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa työskentelevää ohjaajaa. Ohjaajien haastattelut toteutimme teemahaastatteluina. Valitsimme teemahaastattelun yhdeksi aineistonkeruumenetelmäksemme, sillä teemahaastattelussa ei käytetä tarkoin muotoiltuja kysymyksiä ja haastattelu etenee kohtalaisen vapaasti. Teemahaastattelussa tutkija määrittelee haastattelun aikana läpikäytävät

aiheet eli teemat. (Eskola & Suoranta 2008, 86.) Haastateltava antaa kuvauksensa kustakin aiheesta eli teemasta, mutta teemojen käsittelyjärjestyksellä ei kuitenkaan ole merkitystä (Vilkkä 2005, 101–102).

Tarkkojen kysymysten muodostaminen olisi ollut vaikeaa, koska kyseistä aihetta ei ole aikaisemmin tutkittu. Lisäksi tarkoituksena oli, että haastattelutilanteet etenevät kohtalaisen vapaamuotoisesti ja haastateltavat pääsevät vapaasti kertomaan ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Emme halunneet haastateltavan joutuvan tilanteeseen, jossa häneltä jää jotakin tärkeää sanomatta sen vuoksi, ettei kysymyksiä ollut muotoiltu sopiviksi.

Toteutimme haastattelut puolistrukturoituina teemahaastatteluina Ahtialan päivätoimintakeskuksessa loka-marraskuussa 2011. Lähetimme teemahaastattelun rungon sähköpostilla haastatteluihin osallistuneille ohjaajille etukäteen, jotta he voisivat halutessaan tutustua siihen. Etukäteen annetulla haastattelurungolla pyrimme siihen, että haastateltava on saanut mahdollisuuden ajatella vastauksiaan halutessaan jo valmiiksi. Haastattelutilanteet etenivät kohtalaisen vapaamuotoisesti. Haastattelujen aikana kävimme läpi haastattelurungossa mainitut teemat, mutta haastattelun kulku ei ollut muuten sidottuna valmiiseen runkoon. Haastattelurungon tarkoituksena oli myös se, että haastateltava pysyy vastauksissaan tutkimuskysymyksiin liittyvissä teemoissa, eikä poikkea rajauksesta liikaa. Tällä pyrimme siihen, etteivät haastattelut venyisi liian pitkiksi ja vaikeuttaisi aineiston litterointia.

Äänitimme teemahaastattelut ja litteroimme äänitteet, jotta tutkimusaineistoa olisi helpompi tarkastella. Ohjaajien haastatteluista litteroiduissa aineistoissa emme maininneet ohjaajia nimeltä, joten haastatteluihin osallistuneiden ohjaajien anonymiteetti säilyy. Säilytimme tutkimusaineistoa Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan tiloissa lukollisessa kaapissa. Opinnäytetyön valmistuttua tuhoamme asianmukaisesti kaikki työn toteutukseen käytetyt aineistot.

6.3 Aineiston analysointi

Aineiston analysoinnin tarkoituksena on saada aikaan sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Sisällönanalyysi on analyysimenetelmä, jonka avulla pyritään ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä ja kuvaamaan sitä tiivistetyssä ja yleisessä muodossa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103). Tässä opinnäytetyössä käytimme apuna aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Tämä tarkoittaa sitä, ettei aineiston analyysin ja siihen liittyvien tulkintojen taustalla vaikuta aikaisempi teoria tai viitekehys, vaan aineistoa pyritään tarkastelemaan objektiivisesti (Tuomi & Sarajärvi 2009, 113). Laadullisen aineiston aineistolähtöisessä analyysissä on Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan kolme vaihetta: aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely sekä aineiston abstrahointi eli käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108). Järjestelimme ja jäsensimme kerättyä aineistoa aineistolähtöisen sisällönanalyysin avulla tutkimuskysymyksiin vastaamista ja johtopäätöksien tekoa varten.

Valmiiden aineistojen analysointi

Laadullisen tutkimuksen aineistosta löytyy usein paljon kiinnostavia asioita, joita ei etukäteen ehkä osannut ajatellakaan. Tästä huolimatta tutkimuksesta on pystyttävä rajaamaan pois sellainen aineistosta löytyvä materiaali, joka on mielenkiintoista, muttei liity tutkimuskysymyksiin. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 92.) Tarkastellessamme asiakkaiden asiakastyytyväisyyskyselyiden vastauksia ja erityisesti yksilökeskeisiä suunnitelmia (YKS), huomasimme, että aineistoista löytyi paljon mielenkiintoista materiaalia, joka tavallaan sivusi aihetta, mutta joka ei kuitenkaan tarjonnut vastauksia tutkimuskysymyksiimme.

Aineiston redusoinnin eli pelkistämisen aloitimme osin muistiinpanoja tehdesämme jättämällä tutkimuskysymysten kannalta epäolennaiset asiat pois. Teimme muistiinpanot seitsemän asiakkaan yksilökeskeisistä suunnitelmista ja vuonna 2011 tehdyn asiakastyytyväisyyskyselyn vastauksista. Luimme jokainen valmiit aineistot ja etsimme aineistoista kohdat, jotka liittyivät ensimmäiseen tutkimusky-

symykseen. Nämä kohdat kirjoitimme auki muuttamatta asian sisältöä. Lopuksi teimme muistiinpanoista yhteenvedon.

Seuraavaksi ryhdyimme tarkastelemaan muistiinpanoista tehtyä yhteenvedoa. Pitkät tai monimutkaiset ilmaukset pelkistimme yksinkertaisempaan muotoon ja merkitsimme muistiinpanoihin erivärisillä kynillä eri teemoihin liittyvät ilmaukset kiinnostuksen kohteista, toiveista ja unelmista. Pelkistetyämme aineiston ryhdyimme klusteroimaan eli ryhmittelemään sitä. Palasimme tarkastelemaan erivärisillä kynillä merkittyjä ilmaisuja. Keskenään samanväriset ilmaukset muodostivat yhden teeman eli ryhmän ja pyrimme löytämään kullekin ryhmälle sen sisältöä kuvaavan nimen. Muodostimme samaan teemaan liittyvistä ilmaisuista ryhmiä ja nämä ryhmät nimesimme alakategorioiksi.

Aineiston abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä jatketaan kategorioiden yhdistelemistä vielä yleisempään muotoon. Yhdistelyä jatketaan niin kauan kuin se on mahdollista, näin pyritään samaan aikaan käsitteitä ja johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 111.) Etsimme alakategorioista samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia ja niiden pohjalta loimme toiveita ja unelmia kuvaavat yläkategoriat: *ruoka, vuorovaikutus ja ihmissuhteet, retket ja elämykset* sekä *arki*.

Kategorioiden luominen on kriittinen vaihe analyysissä, koska tutkija päättää oman tulkintansa mukaan millä perusteella kukin ilmaisu kuuluu samaan kategoriaan tai eri kategoriaan muiden ilmaisujen kanssa (Tuomi & Sarajärvi 2009, 101). Alakategoriat ja yläkategoriat eivät olleet itsestään selviä. Esimerkiksi ”seuraa mielellään talon tapahtumia ja keittiöaskareita” -ilmaisu päättyi sekä vuorovaikutus ja ihmissuhteet- että arki-kategoriaan. Tähän lopputulokseen päädyimme siksi, että talon tapahtumien seuraaminen liittyy kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa sekä normaaleihin arjen toimiin. Myös moni muu ilmaisu herätti pohdintaa. Kävimme paljon keskustelua kategorioista ja eri ilmaisujen paikasta niissä.

Haastatteluaineiston analysointi

Opinnäytetyötä varten haastattelimme neljää ohjaajaa ja haastattelut kestivät keskimäärin puoli tuntia. Litteroimme haastatteluaineistot ja litteroitua aineistoa kerätyi yhteensä 44 sivua. Aloitimme haastatteluaineiston analysoinnin samalla tavalla, kuin valmiiden aineistojen analysoinnin. Haasteena oli kuitenkin se, että haastatteluaineistosta pyrimme löytämään vastauksia kaikkiin tutkimuskysymyksiin. Haastatteluaineistoa oli paljon enemmän, kuin valmiista aineistosta tehtyjä muistiinpanoja ja haastatteluaineisto oli monipuolisempaa. Haastattelujen aikana saatettiin keskustella myös sellaisista asioista, jotka eivät liittyneet tutkimuskysymyksiin, minkä vuoksi osa aineistosta karsiutui pois analysointivaiheessa.

Toiseen, kolmanteen ja neljänteen tutkimuskysymykseen etsimme vastauksia ainoastaan haastatteluaineistosta. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen saimme vastauksia jo valmiista aineistoista, joten haastatteluaineistoa analysoitaessa oli huomioitava myös valmiista aineistoista tekemämme havainnot. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen kohdalla ohjaajien vastaukset olivat hyvin samankaltaisia, kuin valmiista aineistoista saadut vastaukset. Sen vuoksi ensimmäiseen tutkimuskysymykseen saatuja pelkistettyjä vastauksia ryhmitellessämme päädyimme hyödyntämään samoja kategorioita, kuin valmiiden aineistojen kohdalla, jolloin asiakkaiden toiveita ja unelmia kuvaaviksi kategorioiksi muodostuivat *ruoka, vuorovaikutus ja ihmissuhteet, retket ja elämykset* sekä *arki*.

Kaikkien tutkimuskysymysten kohdalla aloitimme haastatteluaineiston analysoinnin merkitsemällä eri tutkimuskysymyksiin liittyvät vastaukset eri väreillä. Tämän jälkeen tarkastelimme jokaista tutkimuskysymystä erillisenä kokonaisuutena. Redusoimme eli pelkistimme kuhunkin tutkimuskysymykseen liittyvät ilmaisut, jotta aineiston käsittely olisi helpompaa. Pelkistetyissä ilmaisuissa oli kiteytetty monimutkaisten ilmaisujen pääasia ja tarkoitus, jolloin myös myöhemmin ilmaisujen klusterointi eli ryhmittely onnistui helpommin. *Kuviossa 1* on esitelty neljänteen tutkimuskysymykseen liittyvien ilmaisujen pelkistämistä.

Alkuperäinen ilmaus	Pelkistetty ilmaus
<i>"No haastava käyttäytyminen tulee mieleen—</i>	Asiakkaan haastava käyttäytyminen
<i>"Heidän käyttäytymishäiriöt ja kehitysvamma yhdistettynä asettaa kovan haasteen."</i>	Kehitysvamman ja käytöksen yhdistelmän haastavuus
<i>"Meillä on suunnilleen kaksi ihmistä joiden kanssa voi kauppaan mennä. Jokaisella on oma, miksi se ahdistus tulee--"</i>	Asiakkaan käyttäytyminen eri tilanteissa
<i>"Ahdistuneisuus ja sosiaalinen eristyneisyys. Tai ei kestä sitä, että on paljon ihmisiä ympärillä--"</i>	Asiakkaan suhtautuminen muihin ihmisiin
<i>"Jos jollain on tosi huono päivä, niin silloin se ikävä kyllä vie ohjaajien huomion--"</i>	Asiakkaan käytös erilaista päivästä riippuen
<i>-- meillä on tosi äänekästä porukkaa, ettei nyt ihan mihin vaan mennä, et sen verran mietitään kuitenkin, että missä on kuitenkin itelläkin mukava olo ja ei häiritä muita ihmisiä sillä metelillä.</i>	Asiakkaan käytös ja kanssaihmiset
<i>"—lähdetään ihan niistä hyvistä tavoista--"</i>	Asiakkaan käytös ja hyvät tavat
<i>"--lähdetään harjoittelemaan sitä, et me osattais olla linja-autossa"</i>	Käyttäytyminen eri tilanteissa

KUVIO 1. Esimerkki aineiston pelkistämisestä

Pelkistämisen jälkeen aloimme ryhmitellä pelkistettyjä ilmaisuja. Ryhmittelimme samankaltaiset ilmaisut yhteen ja ryhdyimme luomaan alakategorioita. *Kuviossa 2* on esitelty neljännen tutkimuskysymyksen pelkistettyjen ilmaisujen ryhmittelyä alakategorioihin.

Pelkistetyt ilmaukset	Alakategoria
Asiakkaan haastava käyttäytyminen	
Kehitysvamman ja käytöksen yhdistelmän haastavuus	
Asiakkaan käyttäytyminen eri tilanteissa	
Asiakkaan suhtautuminen muihin ihmisiin	Asiakkaan käyttäytyminen
Asiakkaan käytös erilaista päivästä riippuen	
Asiakkaan käytös ja kanssaihmiset	
Asiakkaan käytös ja hyvät tavat	
Käyttäytyminen eri tilanteissa	

KUVIO 2. Esimerkki aineiston ryhmittelystä

Pelkistettyjen ilmausten ryhmittelyn jälkeen aloimme abstrahoinnin eli käsitteellistämisen avulla luoda alakategorioista yläkategorioita. Tarkastelimme alakategorioita ja loimme niitä yhdistäviä yläkategorioita. *Kuviossa 3a* on esitelty neljännen tutkimuskysymyksen liittyvien ryhmiteltyjen ilmauksien käsitteellistämistä.

Alakategoriat	Yläkategoria
Asiakkaan käyttäytyminen	
Asiakkaan viihtyminen	
Asiakkaan terveydentila	Asiakkaan henkilökohtaiset ominaisuudet
Asiakkaan liikkuminen	
Kanssaihmissen huomioon ottaminen	

KUVIO 3a. Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä

Jatkoimme käsitteellistämistä pohtimalla yläkategorioita yhdistäviä tekijöitä. Näin muodostimme yläkategorioista yhdistäviä kategorioita. *Kuviossa 3b* on esitelty neljännen tutkimuskysymyksen käsitteellistämistä.

Yläkategoriat	Yhdistävä kategoria
Asiakkaan henkilökohtaiset ominaisuudet	Asiakkaan toiveiden ja unelmien huomioimiseen vaikuttavat tekijät
Resurssit	
Toimintaryhmä	
Työyhteisö	
Ohjaajan henkilökohtaiset ominaisuudet	
Kommunikoinnin haasteellisuus	

KUVIO 3b. Esimerkki aineiston käsitteellistämisestä

Pelkistämisen, ryhmittelyn ja käsitteellistämisen avulla saimme luotua kategoriat kaikkiin tutkimuskysymyksiin. Toisessa tutkimuskysymyksessä asiakkaiden toiveiden ja unelmien selvittämiseen liittyvistä tiedonlähteistä muodostimme kategorioiksi *asiakas itse, ohjaajien omat huomiot, hoitokotien henkilökunta, asiakkaiden omaiset sekä yksilökeskeiset suunnitelmat ja asiakastyytyväisyyskyselyt*. Kolmannen tutkimuskysymyksen kohdalla muodostimme toiveiden ja unelmien huomioimisen merkitykseen liittyvät kategoriat *elämänlaatu, kuuluksi tuleminen, mielihyvä sekä kokemus ja muistot*. Neljännessä tutkimuskysymyksessä selvitimme ohjaajien mahdollisuuksia työssään huomioida asiakkaiden toiveita ja unelmia. Huomioimisen mahdollisuuksiin vaikuttavista tekijöistä muodostimme kuusi kategoriaa: *resurssit, toimintaryhmä, työyhteisö, ohjaajan henkilökohtaiset ominaisuudet, asiakkaiden henkilökohtaiset ominaisuudet ja kommunikoinnin haasteellisuus*.

7 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Tässä luvussa esittelemme opinnäytetyön tuloksia tutkimuskysymys kerrallaan. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen etsimme vastauksia sekä valmiista aineistoista että Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien haastatteluista. Toiseen, kolmanteen ja neljanteen tutkimuskysymykseen pyrimme vastaamaan ohjaajien haastatteluiden pohjalta. Esitellessämme opinnäytetyön tuloksia käytämme tekstissä lainauksia ohjaajien haastatteluista. Kaikki lainaukset ohjaajien haastatteluista on kirjoitettu tekstiin kursivoituna ja sisennettynä.

Unelman käsite

Unelmalle ei käsitteenä löydy selkeää määrittelyä. *Nykysuomen sanakirjassa* unelmaa kuvaaviksi sanoiksi esitellään haave, utopia, pilvilinna ja tuulentupa. Unelmat voivat liittyä eri asioiden saavuttamiseen, kuten omaan kotiin tai parempiin päiviin. Unelmaan liitetään myös adjektiivit salainen, kaunis, puhdas ja ruusuinen. (Sadeniemi 1996, 204.) Saarikalle ja Vilkuna (2010, 28) selittävät *Suomen kielen sanakirjassa maahanmuuttajille* unelman olevan asia, josta haaveillaan. Ihminen haaveilee silloin, kun hän ajattelee sellaista ihanaa asiaa, jonka hän toivoisi tapahtuvan. Haaveilun synonyymeja ovat uneksiminen ja unelmointi. (Saarikalle & Vilkuna 2010, 33.)

Unelmaa on käsitteenä hyvin vaikeaa määrittellä. Unelma mainitaan kuitenkin yksilökeskeisessä suunnitelmatyöskentelyssä, jolloin myös tässä opinnäytetyössä oli luonnollista käyttää sanaa ”unelma”. Yksilökeskeisiin suunnitelmiin on mahdollista liittää unelma-lehti, johon voidaan eritellä asiakkaille tärkeitä toiveita ja unelmia. Emme tienneet etukäteen, millaisia vastauksia saamme tutkimuskysymyksiin, joten emme etukäteen pyrkineet määrittelemään, mitä toiveella tai unelmalla tarkoitamme tässä opinnäytetyössä. Haastatteluissa annoimme ohjaajien kertoa omia näkemyksiään asiakkaiden toiveista ja unelmista rajaamatta sitä, millaisia vastauksia haluaisimme saada.

7.1 Asiakkaiden toiveet ja unelmat

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää millaisia toiveita ja unelmia Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkailla on. Tutkimuskysymykseen pyrimme löytämään vastauksia perehtymällä kolmeen eri aineistoon: asiakkaiden yksilökeskeisiin suunnitelmiin (YKS), asiakastyytyväisyyskyselyn vastauksiin sekä ohjaajien haastatteluista litteroituun aineistoon.

Yksilökeskeisistä suunnitelmista ja asiakastyytyväisyyskyselyiden vastauksista saimme paljon tietoa siitä, mistä asiakkaat pitävät ja mistä he ovat kiinnostuneita. Harvan asiakkaan suunnitelmassa tai asiakastyytyväisyyskyselyn vastauksissa mainittiin suoraan toiveita tai unelmia. Puhuttaessa asiakkaiden toiveista ja unelmista, ohjaajat toivat kuitenkin esille paljon samoja teemoja, joita oli löydetty mainittuna valmiista aineistoista asiakkaiden kiinnostuksenkohteina. Näin ollen oletimme, että voimme tulkita valmiissa aineistoissa mainittujen kiinnostuksen kohteiden olevan myös asiakkaiden toiveita tai unelmia.

Yksilökeskeisissä suunnitelmissa, asiakastyytyväisyyskyselyiden vastauksissa sekä ohjaajien haastatteluissa mainituista teemoista muodostuivat seuraavat asiakkaiden toiveita ja unelmia kuvaavat kategoriat: *ruoka, vuorovaikutus ja ihmissuhteet, retket ja elämykset sekä arki*.

Ruoka

Ruoan ja kahvin juonnin merkitys tuli vahvasti esille kaikissa aineistoissa, myös toive herkuttelemisestä oli mainittuna. Yksilökeskeisistä suunnitelmista sekä asiakastyytyväisyyskyselyiden vastauksista löysimme useita mainintoja liittyen ruokaan ja kahviin. Monissa yksilökeskeisissä suunnitelmissa oli esimerkiksi eriteltyä asiakkaiden lempiruokia. Ohjaajat mainitsivat syömisen ja erityisesti kahvin juonnin olevan asiakkaille todella tärkeää.

Kahvi on suurin [toive/unelma], sit on ruoka. Oikeesti se mielihyvä, se on aika konkreettinen, et sä syöt ja maistat ja se millaset aistit.

Arkinen, jokapäiväinen ruokailu on asiakkaille hyvin tärkeää. Asiakkaat haluavat mahdollisuuksien mukaan vaikuttaa ruokaan liittyviin asioihin, esimerkiksi valita mitä juomaa tai ruokaa ottavat. Ohjaajat toivat myös esille, että asiakkailla on kahviloissa ja ravintoloissa käymiseen liittyviä toiveita.

-- Ja siis ihan tavallinen ruoka on kauhean tärkeää. Että moni meidänkin asiakkaista varmistaa kuvan mukaan, että onhan meillä tänään lounas. Me mennään varmasti syömään.

Ravintolassa syöminen esimerkiks on aivan huippu homma. Raxissa käynti, se on jotain niinku wau.

Vuorovaikutus ja ihmissuhteet

Kaikissa aineistoissa oli mainittuna läheisyyteen ja sosiaaliseen kanssakäymiseen liittyviä asioita. Asiakkaat kaipaavat fyysistä läheisyyttä esimerkiksi halaamista tai hierontaa. Monella asiakkaalla on toiveena saada huomiota muilta ihmisiltä ja he toivovat esimerkiksi kahdenkeskistä aikaa ohjaajan kanssa. Monessa yksilökeskeisessä suunnitelmassa oli mainittu, että asiakkaat haluavat ottaa kontaktia muihin ihmisiin, seuralla muiden ihmisten toimintaa ja olla vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Asiakkaat pitävät juttelemisestä. Nekin asiakkaat, jotka eivät kommunikoi puheella, juttelevat omalla tavallaan esimerkiksi ilmein, elein ja äänitelyin.

-- ollaan yhdessä, et joku saa niinku sitä ohjaajan läheisyyttä.

-- ja läheisyyttä -- haetaan tavallaan myös, kuitenkin kaivataan sitä.

Yksilökeskeisissä suunnitelmissa oli eriteltyä asiakkaille tärkeitä ihmisiä, joita olivat esimerkiksi vanhemmat, sisarukset ja muut omaiset. Vanhempien ja omaisten lisäksi yksilökeskeisissä suunnitelmissa oli mainittuna tärkeiksi ihmisiksi ystävät, kaverit ja muut lähi-ihmiset. Useista suunnitelmista nousi esiin asiakkaiden halu pitää yhteyttä omaisiin. Jotkut asiakkaat haluavat päästä vierailemaan vanhempien luona ja odottavat vanhempien vierailuja hoitokodille.

Tänään mä just kysyin yhdeltä asiakkaalta, et mikä sun unelma on ja selitin mikä mun unelma on. Niin hänelle tuli vaan se, että ensi perjantaina hän lähtee syömään vanhempien kaa, niin se on hänen unelma. Ja hän käy siellä joka kuukaus, et se on ihan sama paikka ja näin, mutta se on hänen unelma. Hän elää siis unelmaansa.

Retket ja elämykset

Yksilökeskeisistä suunnitelmista ja asiakastyytyväisyyskyselyiden vastauksista kävi ilmi, että monen asiakkaan toiveena on päästä mukaan retkille ja tapahtumiin, esimerkiksi konsertteihin ja juhliin. Monen asiakkaan yksilökeskeisessä suunnitelmassa oli mainittu, että asiakas pitää retkille osallistumisesta. Toiveita retkikohteista ei ollut kuitenkaan eritelty. Osalle asiakkaista pelkkä retkelle pääsy on tärkeää ja retkikohteella ei ole niinkään väliä.

-- et voi olla vaikka autot ja retket sellasia unelmajuttuja, että pääsis vaikka joka viikko käymään jossain, se ois maailman mukavinta.

Retket voivat olla kerran tapahtuvia elämyksiä tai jokavuotisia tapahtumia. Ohjaajien haastatteluista kävi ilmi, että päivätoiminnassa toteutetaan jokavuotisia retkiä esimerkiksi juhlapyyhiin liittyen. Jos jokin retki on ollut asiakkaille mieluinen kokemus, retkikohteessa pyritään vierailemaan uudelleen. Sekä perinteet että uudet kokemukset ovat asiakkaille tärkeitä.

Ja sit on sellaisia asioita, joista kaikki [asiakkaat] suurimmaksi osaksi tykkää ja joita on tehty joka vuosi joulun alla. En mä semmosia pois jätä ja siinä mä koen, että he on tullut kuulluksi.

Arki

Arkisiin toimiin liittyvät toiveet ja unelmat tulivat esille etenkin ohjaajien haastatteluista ja yksilökeskeisistä suunnitelmista. Molemmissa aineistoissa mainittiin pääosin samoja asioita: toiveet liittyvät usein hyvin arkipäiväisiin asioihin, kuten ruoan laittamiseen, ulkona liikkumiseen, suihkussa käymiseen, saunomiseen, musiikin kuunteluun, videoiden katseluun, lehtien selailuun, valokuvien katseluun,

pelien pelaamiseen, askarteluun, autossa matkustamiseen ja kaupassa käymiseen. Asiakkaille on myös tärkeää saada valinnanmahdollisuuksia arkipäivän tilanteissa.

-- meillä on semmosia valintatilanteita, et kuvista tai esineistä näytetään haluatko tehdä ruokaa vai haluatko mennä ulos. Niin mä koen, et voidaan toteuttaa se toive, sillä melkeen kaikki kumminkin pystyy näyttää kumman haluu valita.

Asiakastyytyväisyyskyselyistä kävi ilmi, että asiakkaat pitävät yleisesti päivätoiminnasta ja päivätoiminnassa tehtävistä asioista. Monissa yksilökeskeisissä suunnitelmissa uimisen merkitys nousi esiin. Myös ohjaajat kertoivat, että monet asiakkaat pitävät päivätoiminnassa erityisesti uimisesta.

-- siellä on asiakkaita, jotka rakastaa sitä uimista.

Monia arkisia toimia asiakkaat pääsevät toteuttamaan liikkuvan päivätoiminnan puitteissa. Sen sijaan esimerkiksi suihkussa käyminen ja saunominen liittyvät selkeästi hoitokodin arkeen, minkä vuoksi ne mainittiin ainoastaan yksilökeskeisissä suunnitelmissa. Jotkut asiakkaista ovat kiinnostuneita myös erilaisista harrastuksista, joista oli mainittuna esimerkiksi musiikkikerho ja ratsastaminen.

Yhteenveto asiakkaiden toiveista ja unelmista

Sekä valmiista aineistoista että ohjaajien haastatteluista kävi ilmi, että asiakkaiden kiinnostuksen kohteet, toiveet ja unelmat eivät ole monimutkaisia tai suuria. Kaikki haastatellut ohjaajat korostivat sitä, että toiveet liittyvät pääosin arkipäiväisiin asioihin, ovat konkreettisia ja saavutettavissa olevia. Asiakkaiden toiveet ja unelmat ovat ohjaajien näkemyksen mukaan hyvinkin vaatimattomia ja asiakkaat tulevat onnellisiksi pienistä arkisista asioista.

-- niin ne toiveet ja unelmat on sitä arkipäiväistä. Just se kahvila, omaisten kaa vietetty aika, ystävyysuhteet tai jotain mikä on meille semmosta jokapäiväistä.

Se voi kuitenkin olla niin pieni asia, mitä me ei osata [ajatella]. Kun me vaikka ajatellaan, et isoa matkaa tai jotain muuta, he ei kyllä ajattele. Mä koen, et se on hyvin yksinkertaisia asioita ne heidän toiveet ja unelmat.

-- ne voi olla aika vaatimattomia heidän [toiveet/unelmat]. Tai musta tuntuu, et he on niin pienestä onnellisia.

7.2 Toiveiden ja unelmien selvittäminen

Toisen tutkimuskysymyksen avulla pyrimme selvittämään, millä tavoin Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat saavat tietoa asiakkaiden toiveista ja unelmista. Tutkimuskysymykseen etsimme vastauksia ohjaajien haastatteluista. Aineistosta kävi ilmi, että ohjaajat saavat tietoa asiakkaiden toiveista ja unelmista *asiakkaalta itseltään, omien huomioidensa kautta, hoitokotien henkilökunnalta, asiakkaiden omaisilta sekä yksilökeskeisistä suunnitelmista ja asiakastyytyvyyssyyskyselyistä.*

Ohjaajat pyrkivät saamaan tietoa asiakkaan toiveista ja unelmista *asiakkaalta itseltään*. Jotkut asiakkaat pystyvät kertomaan joko sanallisesti tai vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien avulla toiveistaan ja unelmistaan. Ohjaajien haastatteluissa kävi ilmi, että liikkuvan päivätoiminnan asiakkaissa on useita henkilöitä, jotka eivät puhu lainkaan. Asiakas voi puheen lisäksi ilmaista itseään esimerkiksi viittomien, kuvien tai esineiden avulla sekä ilmein ja elein. Ohjaajat korostivat haastatteluissa, että joidenkin asiakkaiden kohdalla toiveiden ja unelmien selvittäminen kysymällä asiakkaalta itseltään on erittäin haastavaa kommunikoinnin vaikeuden takia.

-- ne ketkä ei kommunikoi, ni pystyvät varmaan osa kuvilla näyttämään – Mut et ne kuvamahdollisuudetkin on vähä rajalliset, että ja kuinka paljo ymmärtää itse [asiakas] sit kuvista.

Yhdeksi tärkeäksi tiedonlähteeksi toiveita ja unelmia selvitetessä haastateltavat nimesivät *ohjaajien omat huomiot* ja kokemuksen asiakkaasta. Jotkut ohjaajat ovat tunteneet osan asiakkaista useita vuosia ja pitkä kokemus asiakkaasta auttaa ohjaajaa tulkitsemaan asiakkaan kommunikointia sekä olemusta. Kokemusten

kautta ohjaajat ovat nähneet, mistä kukin asiakas pitää tai ei pidä. Ohjaajat toivat haastatteluissa esille, että asiakkaan pitkästä tuntemisesta huolimatta kommunikointi on välillä hyvin tulkinnanvaraista. Ohjaajat eivät aina itsekään voi olla täysin varmoja siitä, että he ovat tulkinneet asiakasta oikein.

Toisaalta se voi mennä ihan mettään tai sitten se asiakas oikeesti puhuu sun kautta ja sä osaat tulkita hänen halujaan ja nähdä mitä hän haluaa ihan pienistä eleistä.

-- kukaan ei puhu niin se on just, että me nähään sitten ihmisestä, että tykkääkö jostain asiasta.

Ohjaajat saavat tietoa asiakkaista sekä asiakkaiden toiveista ja unelmista *hoitokotien henkilökunnalta*. Yhteistyö hoitokotien henkilökunnan ja päivätoiminnan ohjaajien välillä on tiivistä. Hoitokodin henkilökunta kertoo ohjaajille asiakkaan kuulumiset hoitokodilta ja vastaavasti ohjaajat raportoivat päivätoimintapäivien sujumisesta. Yhteydenpito hoitokotien ja päivätoiminnan ohjaajien välillä on lähes päivittäistä ja keskusteluissa voi tulla ilmi asiakkaiden toiveita ja unelmia. Ohjaajat luottavat hoitokodin henkilökunnan ammattitaitoon ja havaintoihin asiakkaista.

Mutta aika paljon se menee kyl tohon hoitokodin arkeen, mistä se löytyy se tieto [toiveista/unelmista].

Jotkut asiakkaat ovat elämänsä aikana asuneet useilla eri hoitokodeilla. Kun asiakas muuttaa, asiakkaan tiedot pyritään siirtämään uudelle hoitokodille. Kuitenkaan kaikkea kokemuseräistä tietoa ei välttämättä pystytä siirtämään paikasta toiseen. Asiakkaan tämänhetkisen hoitokodin hoitajien lisäksi ohjaajat nostivat esille, että tietoa asiakkaiden toiveista ja unelmista voisi löytyä myös aikaisempien hoitokotien henkilökunnalta.

Asiakkaiden toiveet ja unelmat voivat tulla esille *asiakkaiden omaisten* kertomana. Osalla asiakkaista omaiset osallistuvat asiakkaan elämään ja arkeen, jolloin omaisilta voidaan saada tietoa myös asiakkaan toiveista ja unelmista. Haastatteluissa mainittiin, että asiakkaiden vanhemmilta tai esimerkiksi sisaruksilta saadaan tietoa asiakkaasta. Päivätoiminnan ohjaajat kertoivat kuitenkin, että he ovat har-

voin yhteydessä asiakkaiden omaisiin, koska yhteydenpito omaisiin tapahtuu yleensä hoitokodin kautta. Ohjaajat toivat esille, että omaisilla on asiakkaasta erilaista tietoa, kuin hoitajilla tai ohjaajilla. Tästä syystä omaisten kertoma tieto asiakkaan toiveista ja unelmista on hyödyllistä.

He [vanhemmat] on ehkä ne, kellä on aktiivisia, ni heiltä [saadaan tietoa]. He kyllä kertookin, jos siellä kotilomalla tai jostain muusta ilmenee, ja koska jokainenhan käyttäytyy eri ympäristössä eri tavalla.

Asiakkaiden yksilökeskeisiä suunnitelmia tehdessä pyritään ottamaan mukaan asiakas itse sekä mahdollisuuksien mukaan hänen lähi-ihmisiään. Yksilökeskeisen suunnitelman tekemiseen voivat osallistua esimerkiksi hoitokotien työntekijät, päivätoiminnan ohjaajat, asiakkaan omaiset ja muut asiakkaan elämässä tärkeässä roolissa oleva henkilöt. Yksilökeskeiseen suunnitelmaan kerätään kattavasti tietoa asiakkaasta. Suunnitelmaan voidaan kerätä tietoa esimerkiksi asiakkaalle mieleisistä asioista sekä asiakkaan toiveista ja unelmista. Ohjaajat kokivat saavansa yksilökeskeisistä suunnitelmista tietoa asiakkaasta ja sen avulla pystyvät suunnittelemaan päivätoimintaa asiakkaan kykyjä ja toiveita vastaavaksi. Ohjaajat kokivat, että myös keväällä 2011 tehty *asiakastyytyväisyyskysely* antoi heille tietoa siitä, mistä asiakkaat päivätoiminnassa pitävät ja kuinka toimintaa voitaisiin kehittää.

7.3 Toiveiden ja unelmien huomioimisen merkitys

Kolmannen tutkimuskysymyksen tarkoituksena oli selvittää millainen merkitys toiveiden ja unelmien huomioimisella on liikkuvan päivätoiminnan asiakkaille ohjaajien kokemuksen mukaan. Tutkimuskysymykseen pyrimme löytämään vastauksia ohjaajien haastatteluista. Ohjaajien haastatteluissa mainituista teemoista muodostimme seuraavat kategoriat: *elämänlaatu, kuulluksi tuleminen, mielihyvä* sekä *kokemus ja muistot*.

Ohjaajien teemahaastatteluissa nousi esiin toiveiden ja unelmien huomioimisen vaikutus asiakkaiden *elämänlaatuun*. Ohjaajat kokivat, että toiveiden ja unelmien huomioon ottaminen tuo asiakkaan elämään mielekkyyttä ja rikastuttaa sitä. On

tärkeää, että asiakas pääsee tekemään sellaisia asioita, joita hän todella toivoo ja haluaa. Tärkeää on myös, että asiakkaan elämä näyttää häneltä itseltään ja hän pääsee vaikuttamaan itseään koskeviin asioihin.

-- No siis ihan selvästihän se vaikuttaa siihen elämänlaatuun, jos se on mielekästä. Ja se on tärkeää, et saa tehdä semmosii asioita, jotka on sun mielessä. Tai oikeasti huone näyttää siltä kuin itse haluat. Ettei se näytä siltä, miltä hoitajat tai ohjaajat haluaa.

Kuuluksi tuleminen on ohjaajien mukaan tärkeää. On olennaista, että ohjaaja on tietoinen asiakkaiden toiveista ja tarpeista, jotta ohjaaja pystyy kohtamaan asiakkaat yksilöinä. Se, että ohjaaja tuntee asiakkaan hyvin ja ymmärtää hänen toiveitaan ja tarpeitaan, johtaa siihen, että asiakas tulee paremmin huomioduksi ja kohdatuksi omana itsenään. Ohjaajat kokevat, että asiakas tarvitsee ihmisen, joka on kiinnostunut hänen toiveistaan ja unelmistaan. Kun toiveita pyritään selvittämään asiakas saa myös kahdenkeskeistä aikaa ja huomiota ohjaajalta. Toiveet ja unelmat ovat asiakkaille tärkeitä, mutta eräs ohjaaja mainitsi toiveiden selvittämiseen käytetyn ajan olevan lähes yhtä tärkeää.

Mä koen sen sillai, että se on sitä niinku sen yksilön tavallaan, niinkun asiakkaan kohtaamista ihan omana aitona itsenään. Et me tiedetään myös omalla lailla, että mitä hän unelmoi ja mitä hän toivoo, tai mitkä hänen tarpeensa on. Se on sitä yksioöllistä tavallaan kuntouttamista ja sitä huomioimista.--He on niin persoonia kuitenkin jokaikinen.

Toiveen tai unelman toteutuminen tuo asiakkaalle *mielihyvää*. Asiakkaan olemuskielestä näkyy toiveen tai unelman toteutumisen mukanaan tuoma mielihyvä. Se, että ohjaaja näkee asiakkaan eleistä ja ilmeistä toiminnan tuoman mielihyvän ja tyytyväisyyden, on ohjaajalle itselleenkin merkityksellistä. Ohjaajat toivat esiin, että he toivovat saavansa asiakkailta palautetta ja paras palaute on asiakkaan ilo.

No ainakin sillä hetkellä kun se toive tai unelma toteutetaan, se tuo hyvän mielen.

-- tää ihminen, jonka kanssa mä oon käynyt, ei kommunikoi juurikaan, istuu pyörätuolis eikä kävele. -- Niin siitäkin huolimatta, kun se musiikki alkoi siellä konsertissa, rupes sitä jalkaa liikuttaa, joka liikuu.

Kun asiakkaan elämässä on toteutunut hänelle merkityksellinen toive tai unelma, siitä jää asiakkaalle *kokemus ja muistot*. Ohjaajat toivat haastatteluissa esille, että osa asiakaista pitää aikaisempien tapahtumien muistelusta. Muistelussa käytetään apuna esimerkiksi kuvia ja esineitä. Kuitenkaan kaikista asiakkaista ei voida tietää kuinka paljon he kykenevät muistamaan menneitä tapahtumia.

Se oikeestaan lähtee niin, että tän toisen kanssa, jolla on selkeesti muisti ja ajatusmaailma, että muistaa ja ymmärtää. Hän itse sen aloittaa, mä en ota niitä esineitä esille vaan hän näyttää. Ja sit keskustellaan siitä ja katotaan niitä kuvia.

7.4 Toiveiden ja unelmien huomioiminen

Neljännän tutkimuskysymyksen avulla selvitimme ohjaajia haastatteleamalla millaiset mahdollisuudet ohjaajilla on työssään huomioida asiakkaiden toiveita ja unelmia. Toiveiden ja unelmien huomioimiseen vaikuttavat tekijät jakautuivat kuuteen kategoriaan: *resurssit, toimintaryhmä, työyhteisö, ohjaajan henkilökohtaiset ominaisuudet, asiakkaiden henkilökohtaiset ominaisuudet ja kommunikoinnin haasteellisuus*.

Liikkuvan päivätoiminnan järjestämiseen, ja näin myös asiakkaiden toiveiden ja unelmien huomioimiseen, liittyvät työn *resurssit*. Suurimmiksi resursseihin liittyviksi haasteiksi ohjaajat nimesivät rahan ja henkilökunnan riittävyyden. Ohjaajat mainitsivat, että raha luo mahdollisuudet ja rajat toiminnan toteuttamiseen. Ohjaajat kertoivat asiakaskuntansa olevan haastavaa ja siitä syystä kaikki toiminta ja henkilökunnan riittävyys täytyy suunnitella hyvin etukäteen. Ohjaajat kokivat, että heillä on kuitenkin hyvät mahdollisuudet toteuttaa erilaista toimintaa.

Mutta raha varmaan on se, et ei voida lähtee hirveen kauas johku retkelle. Mutta kyllä me mun mielestä tosi paljon saadaan täs liikkuvan päivätoiminnassa toteutettuu --. Et kyl meil mun mielestä on hyvät mahdollisuudet toteuttaa näit asiakkaitten mieltymyksiä ja unelmia.

Ohjaajat näkivät yhtenä resurssina työn joustavan luonteen. Työaika on periaatteessa kahdeksasta neljään, mutta poikkeuksia on mahdollista tehdä. Työ ei myöskään ole sidottuna tiettyyn paikkaan, jolloin liikkuvaa päivätoimintaa on mahdollista toteuttaa vapaasti erilaisissa ympäristöissä.

Toimintaryhmä vaikuttaa osaltaan toiveiden ja unelmien huomioimiseen. Liikkuvan päivätoiminnan asiakkaat ovat keskenään hyvin erilaisia ihmisiä ja heillä on erilaiset tarpeet sekä kiinnostuksen kohteet. Toimintaa pyritään suunnittelemaan sellaiseksi, että jokaiselle asiakkaalle olisi jotain tarjottavaa. Toimintaryhmien koko vaikuttaa kuitenkin siihen, ettei kaikkia asiakkaita voida aina huomioida yksilöllisesti.

-- kyl mä yritän aina niinkun persoonana kattoo ja yksilöllisesti. Se on ehkä tärkeintä tossa meidän ohjaajan työssä. Kattoo niinkun yksilönä se asiakas, vaikka niitä on se tietty määrä.

Ohjaajat kokivat kuitenkin toiveiden ja unelmien huomioimista mahdollistavana tekijänä sen, että ryhmiä voidaan tarvittaessa vaihdella tai jakaa pienempiin osiin. Tämä kuitenkin vaatii ohjaajalta hyvää organisointikykyä. Ohjaajat nostivat esiin myös sen, että jotkut asiakkaat ovat toisia haastavampia.

-- ku ollaan haastavien asiakkaitten kanssa niin se on sitten valitettavaa, että kyl yleensä sit ne heikommat saattaa niinä huonoina päivinä jäädä vähemmälle huomiolle.-- ni se [asiakas] vie sit tosi monen ohjaajan niinkun voimavarat ja huomion sit siihen.

Vaikka jotkut asiakkaat vaativat enemmän huomiota, ohjaajat pyrkivät huomioimaan asiakkaitaan tasapuolisesti. Ryhmiä on mahdollista jakaa pienempiin osiin, jolloin voidaan ottaa paremmin huomioon asiakkaiden yksilölliset tarpeet, kyvyt ja toiveet. Ohjaajat toivat esille kuitenkin sen, että kaikki asiakkaat eivät voi tykätä kaikesta toiminnasta. Jokaiselle asiakkaalle pyritään vuorollaan antamaan kahdenkeskistä aikaa ja tekemään asiakkaan kanssa sellaisia asioita, joita hän todella haluaa tehdä.

Hajotetaan asiakkaat pieniin ryhmiin, että he saa sitä yksilöllistä ja heille sopivaa toimintaa myös. -- Mutta ei ne toiveetkaan aina voi toteutua ja sen viikon aikana voi olla hänelle maailman tärkeintä uinti, mut hän ei sitten vaikka tiistain työrupeamasta tykkää --.

Ohjaajat näkivät myös *työyhteisön* asiakkaan toiveiden ja unelmien huomioimista mahdollistavana tekijänä. Ohjaajat kiittelivät sitä, että heillä on oma työyhteisö. Ohjaajien kertoman mukaan liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat ovat työskennelleet vuoden 2010 alusta lähtien päivätoimintakeskuksen esimiehen alaisuudessa, eivätkä hoitokodin työntekijöinä, kuten aiemmin. Ohjaajat pystyvät järjestämään yhteistä toimintaa eri hoitokotien toimintaryhmien kanssa ja jakamaan keskenään päivätoiminnan suunnitteluun sekä toteuttamiseen liittyviä ideoita. Samassa työyhteisössä on helpompaa kokoontua yhteen ideoimaan ja kehittämään työyhteisöä.

Ni se on tuonut tosi paljon niinku meidän tähän työhön lisää, et kun tehään yhteistyötä ja sulla on se oma työyhteisö.

Ohjaajat kokivat, että *ohjaajan henkilökohtaiset ominaisuudet* vaikuttavat toiveiden ja unelmien huomioimiseen. Haastatteluissa korostettiin ohjaajan luovuutta, sitoutuneisuutta työhön, tietämystä ja ymmärrystä kehitysvammaisuudesta, yritteliäisyyttä sekä aloitekykyä. Koska työn luonne on hyvin joustava, se vaatii ohjaajalta kekseliäisyyttä ja kokemusta asiakasryhmästä. Ohjaajan luovuuden avulla voidaan luoda mahdollisimman monipuolista ja asiakkaiden toiveita vastaavaa toimintaa olemassa olevien resurssien puitteissa. Ohjaajat esimerkiksi totesivat, että raha ei ole rajoittava tekijä silloin, kun ohjaajalla on riittävästi mielikuvitusta.

-- ni kyl mä sen silti koen, että se mahdollistaminen niiden toiveiden ja unelmien toteuttamiseen on ihan varmaan siitä itestä ohjaajastakin kiinni.

Mä näkisin, että meil on kuitenkin liikkuvassa aika hyvät mahdollisuudet niinku toteuttaa kaikkee. -- että luova ajattelu on tämmönen, ei se maksa mitään.

Haastatteluista kävi ilmi, että *asiakkaiden henkilökohtaiset ominaisuudet* vaikuttavat ohjaajien mahdollisuuksiin huomioida asiakkaiden toiveita ja unelmia. Asiakkaiden terveydentila ja liikkuminen tulee ottaa huomioon toiminnan suunnittelussa. Joidenkin asiakkaiden haastava käyttäytyminen vaikuttaa erityisesti toimin-

takeskuksen ulkopuolelle suuntautuvan toiminnan suunnitteluun. Asiakkaan käyttäytymisen haasteet saattavat korostua etenkin vieraisissa ympäristöissä. Ohjaajien täytyy asiakkaiden hyvinvoinnin ja viihtymisen lisäksi ajatella myös kanssaihmi-
siä. Asiakkaiden käyttäytyminen esimerkiksi yleisillä paikoilla saattaa aiheuttaa hämmennystä.

*-- meillä on tosi äänekästä porukkaa, ettei nyt ihan mihin vaan men-
nä, et sen verran mietitään kuitenkin, että missä on kuitenkin itellä-
kin mukava olo ja ei häiritä muita ihmisiä sillä metelillä.*

Asiakkaiden käyttäytyminen voi joissain tilanteissa olla hyvin ristiriitaista. Asia-
kas voi esimerkiksi toivoa pääsevänsä kauppaan, mutta päästyään kauppaan ahdis-
tuu siellä. Tällaisissa tilanteissa korostuu ohjaajien harkintakyky ja asiakkaiden
tuntemus. Ohjaajan tulee huomioida se, että joillekin asiakkaille tietyt tilanteet tai
paikat saattavat aiheuttaa esimerkiksi ahdistusta tai pelkoa.

*Ahdistuneisuus ja sosiaalinen eristyneisyys. Tai ei kestä sitä, että on
paljon ihmisiä ympärillä tai että joku tulee lähelle, niinku voi käydä
jossain jouluruuhkassa tai pelkää.*

Kommunikoinnin haasteellisuus mainittiin haastatteluissa suurimmaksi toiveiden
ja unelmien huomioimista vaikeuttavaksi tekijäksi. Haasteena nähtiin asiakkaan
toiveiden ja unelmien selvittäminen, koska joidenkin asiakkaiden kommunikointi
on hyvin rajallista. Ohjaajat kokivat ongelmalliseksi sen, että he eivät voi aina olla
täysin varmoja asiakkaan toiveista tai unelmista, koska joidenkin asiakkaiden
kohdalla suuri osa kommunikoinnista vaatii ohjaajalta paljon omaa tulkintaa.
Haasteena koettiin myös se, että toimintaryhmissä on eri keinoin kommunikoivia
asiakkaita. Jotkut asiakkaat tulevat oma-aloitteisesti vuorovaikutustilanteeseen ja
ottavat itse kontaktia ohjaajaan. Joidenkin asiakkaiden kommunikointi on pitkälti
riippuvaista ohjaajan aloitteesta ja kommunikointitilanteen rakentamisesta. Ohjaa-
jat pyrkivät välttämään eriarvoisuutta asiakkaiden huomioimisessa.

*Se on semmonen, ehkä itsellenikin haaste, varmaan jokaiselle ohjaa-
jalle, että osaa huomioida. Varsinkin ryhmässä, missä on eritasoi-
sia. Et kaikki niinku samalta viivalta ja samanarvoisesti.*

Ohjaajan rooli toiveiden ja unelmien mahdollistajana

Kysyimme ohjaajilta haastattelussa millaiseksi he kokevat oman roolinsa asiakkaiden toiveiden ja unelmien mahdollistajina. Useimmat ohjaajista olivat sitä mieltä, että tällainen rooli sisältyy heidän työnkuvaansa liikkuvan päivätoiminnan ohjaajina. Rooli koettiin tärkeäksi, sillä asiakkaat eivät välttämättä itse pysty toimimaan toiveidensa ja unelmiensa toteuttamiseksi. Ohjaajat kokivat, että heidän tehtävänä on toiveiden ja unelmien selvittäminen sekä niiden huomioiminen päivätoiminnassa.

Kyl mä aattelen, et me annetaan paljon mahdollisuutta heille [asiakkaille]. Että hoitokodilla on kuitenkin se kotipuoli hoidettavana. Niin meillä on sitten tavallaan sitä ylimäärästä tai sellasta, et pääsee sieltä kodista pois ja saa vähän erilaista virikettä.

Toisaalta ohjaajat kokivat roolin jakautuvan liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien ja hoitokodin hoitajien kesken. Suurin osa ohjaajista koki, että heillä on kuitenkin paremmat mahdollisuudet työssään huomioida asiakkaiden toiveita ja unelmia kuin hoitokodin työntekijöillä. Tämän ohjaajat perustelivat sillä, että hoitokodin työntekijöiden aika menee pääosin asiakkaan perushoidosta ja hyvinvoinnista huolehtimiseen. Kuitenkin esiin tuli ajatus siitä, että päivätoiminnan ohjaajienkaan rooli ei yksin riitä. Asiakkaat ovat päivätoiminnassa 1–5 arkipäivänä viikossa ja he viettävät suurimman osan ajastaan hoitokodilla. Lisäksi jotkut ohjaajat korostivat, että liikkuvaan päivätoimintaan osallistuminen on periaatteessa asiakkaan työ. Tästä syystä päivätoiminnan päätarkoitus ei ole asiakkaiden toiveiden ja unelmien toteuttaminen.

-- Et onhan se totta kai siellä hoitokodin puolellakin se rooli oltava. Mut sen tietää, et niillä ei oo niin paljon mahdollisuuksia niinku, et siellä ei aika riitä. Mut varmaan niin kun kumminkin puolin, mutta meillä on vaan enemmän mahdollisuutta järjestää sellasta.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveet ja unelmat liittyvät ruokaan, kahvinjuontiin, vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa, osallistumiseen retkille ja tapahtumiin sekä tavallisiin arjen toimiin. Asiakkaiden toiveet ja unelmat liittyvät sellaisiin asioihin, jotka valtaväestö voi nähdä hyvinkin arkipäiväisinä asioina. Kuitenkaan se, mitä pidämme arkipäiväisenä, ei ole välttämättä arkipäivää kaikille. Vaikeasti kehitysvammaisen henkilön mahdollisuudet toteuttaa toiveitaan ja unelmiaan ovat valtaväestöön kuuluvaan henkilöön verrattuna rajatut. Muun muassa itsensä ilmaisemisen vaikeus aiheuttaa sen, ettei kehitysvammaisen henkilö välttämättä pysty välittämään lähi-ihmisilleen tietoa toiveistaan tai unelmistaan. Jokainen ihminen kuitenkin toivoo, että hänen toiveensa tai unelmansa toteutuu ja tässä suhteessa kehitysvammaisen henkilö ei eroa lainkaan valtaväestöstä.

Monet liikkuvan päivätoiminnan asiakkaista unelmoivat pienistä arjen asioista ja toiminnoista. Arjen rutiinit ja perustoimet nousivat tärkeäksi joillekin asiakkaille, myös päivätoiminnan ja harrastusten merkitys tuli esiin opinnäytetyön tuloksissa. Erikssonin tutkimukseen *Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen* osallistuneet vammaiset henkilöt kokivat arjen rutiinien tuovan elämään säännöllisyyttä ja turvaa (Eriksson 2008, 100). Eriksson toteaa sosiaalisen osallisuuden näkyvän eniten siinä, miten vammaisen henkilön mahdollisuudet omaehtoiseen toimimiseen ja itsemääräämiseen arjessa toteutuvat. Vammaisen henkilö kokee elämänsä mielekkääksi ja tuntee onnellisuutta, kun pystyy myös itse vaikuttamaan arkeensa. Myös useat harrastukset, luova tekeminen, luonnossa puuhastelu ja ryhmässä toimiminen tuovat monelle onnentunteita. Osallisuuden tunne syntyy, kun ihminen pääsee toteuttamaan itseään ja saa onnistumisen kokemuksia esimerkiksi harrastuksista tai työstä. (Eriksson 2008, 176.)

Koska vaikeasti kehitysvammaisen henkilön arkielämä on usein riippuvaista siitä millaiseksi lähi-ihmiset hänen arkensa muodostavat, on henkilön itsemääräämisoikeuden, voimaantumisen ja osallisuuden kannalta olennaista, että lähi-ihmiset kuuntelevat henkilön toiveita ja unelmia. Myös Högbergin ja Uusitalon opinnäytetyössä *Oman näköinen elämä – Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman voimaan-*

nuttava vaikutus kehitysvammaisen arjessa (2011, 27) käy ilmi kehitysvammaisten asiakkaiden toiveiden ja unelmien arkilähtöisyys. Asiakkaan itsemääräämiskeuden toteutumista ja sitä kautta voimaantumista voidaan tukea arjessa antamalla asiakkaille mahdollisuuksia vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (Högberg & Uusitalo 2011, 34).

Liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat kertoivat, että he ovat kokeneet YKS -työskentelyn hyödylliseksi. Haastatteluissa ohjaajat kertoivat, että yhtenä tiedonlähteenä asiakkaiden toiveita ja unelmia selvittäessä ovat asiakkaiden yksilökeskeiset suunnitelmat. Osa liikkuvan päivätoiminnan ohjaajista kuitenkin mainitsi, että he toivoisivat voivansa osallistua enemmän asiakkaiden yksilökeskeisten suunnitelmien tekoon. Yksilökeskeisten suunnitelmien tekemiseen osallistuvat usein pääasiassa hoitokotien työntekijät. Liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat osallistuvat yksilökeskeisten suunnitelmien teossa yleensä vain päivätoimintaa käsittelevän osuuden tekemiseen. Yksilökeskeinen työtapo auttaa huomioimaan asiakkaan tarpeet ja toiveet yksilöllisesti, mikä tukee asiakkaan osallisuutta ja voimaantumista sekä tarjoaa asiakkaalle todellisia vaikuttamisen mahdollisuuksia.

Yksilökeskeisen suunnitelmatyöskentelyn vaikutusta kehitysvammaisten henkilöiden elämään on tutkittu muun muassa Englannissa. *Impact of Person Centred Planning for People with Intellectual Disabilities* -tutkimuksen tulokset osoittivat, että yksilökeskeisellä suunnitelmatyöskentelyllä on positiivinen vaikutus kehitysvammaisten henkilöiden kokemuksiin omasta elämästään. YKS -työskentelyn todettiin lisäävän asiakkaan osallisuutta, valinnan mahdollisuuksia sekä tukevan yhteydenpitoa asiakkaalle tärkeisiin ihmisiin. Tutkimuksessa todettiin kuitenkin, ettei YKS -työskentelyllä välttämättä ole näkyvää vaikutusta kaikkien asiakkaiden elämänlaatuun. (Elliot, Emerson, Hatton, Joyce, Knapp, Krijnen-Kemp, McIntosh, Oakes, Robertson, Romeo, Routledge, Sanderson, Swift & Towers 2005, 3–6.)

Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat kertoivat, että joidenkin asiakkaiden kohdalla tieto asiakkaan toiveista ja unelmista pohjautuu pääosin ohjaajien sekä asiakkaan muiden lähi-ihmisten tulkinnoille. Ohjaajat suhtautuivat osittain kriittisesti siihen, että heidän tietonsa asiakkaan toiveista ja unelmista on heidän oman sekä muiden lähi-ihmisten havainnoinnin tulosta, eivätkä he voi olla

täysin varmoja tiedon oikeellisuudesta. Pajunen (2007) toteaa artikkelissaan *Ymmärtämisen haaste kehitysvammaatyössä*, että havainnointiin perustuvan tiedon merkitys kehitysvammaisten henkilöiden hoidossa ja kuntoutuksessa on yleisesti tunnustettu. Havainnointi on osa kehitysvamma-alan työntekijöiden arkea ja monet arkeen liittyvät toimintatavat ja ratkaisut pohjautuvat juuri havaintoihin asiakkaasta. Pajunen kuitenkin toteaa, että havainnointiin tulee suhtautua riittävällä kriittisyydellä, sillä havainnoinnin avulla ei voida koskaan saavuttaa samanlaista tietoa kuin todellisessa vuoropuhelussa toisen ihmisen kanssa. (Pajunen 2007, 97.)

Opinnäytetyössämme kävi ilmi, että liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat kokivat edistävänsä asiakkaan kuulluksi tulemista. Ohjaajille oli tärkeää kuunnella asiakkaan toiveita ja unelmia, mutta samalla ohjaajat tiedostivat, etteivät välttämättä aina osaa tulkita asiakkaan viestejä oikein. Myös yhteiskunnan asettamat rajoitteet tulivat esiin. Ohjaajan täytyy miettiä, mihin asiakkaan kanssa voi mennä huomioiden asiakkaan ominaisuudet ja yhteiskunnan esteet. Myös Erikssonin tutkimuksessa tuli esiin, että monelle vammattomalle ihmiselle itsestään selvät valinnanvapaudet, mahdollisuudet ja oikeudet voivat olla kehitysvammaisen henkilön kohdalla kyseenalaisia ja saavuttamattomissa. Yksi syy tähän on se, ettei yhteiskunta ota aina tarpeeksi huomioon vammaisten ihmisten tarpeita. Tutkimuksessa näkyi myös se, että vammaisen henkilön oma ääni tulee yleensä kuuluviin jonkun muun ihmisen kautta. Asiakkaan äänenä voi toimia esimerkiksi henkilön omainen tai asumisyksikön työntekijä. (Eriksson 2008, 168.)

Seppänen ja Ojanen ovat tutkimuksessaan *Mikä hätänä? Kehitysvammaisten psykososiaalisen toimintakyvyn ja emotionaalisten häiriöiden arviointimenetelmän kehittäminen* (1997) todenneet, että sosiaaliset tukiverkostot ja läheisten antama sosiaalinen tuki vaikuttavat monella eri tasolla ihmisen terveyteen, psykososiaaliseen toimintakykyyn ja hyvinvointiin. Sen vuoksi myös yhteyden säilyminen omaisiin ja sukuun on monelle aikuiselle kehitysvammaiselle tärkeää. (Seppälä 2010, 198.) Myös Erikssonin tutkimukseen osallistuneilla henkilöillä ystävien ja vanhempien merkitys korostui elämässä. Haastatteluissa monet mielsivät myös esimerkiksi eri palveluiden työntekijät ystävikseen. (Eriksson 2008, 146, 159.) Opinnäytetyömme tuloksissa nousi esiin liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveet ja unelmat liittyen perhesuhteisiin ja ystävyyteen. Monelle asiakkaalle oli

tärkeää, että suhde esimerkiksi vanhempiin ja sisaruksiin säilyy. Suhteen ylläpitämiseen tarvitaan tukea työntekijöiltä.

Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan toimintaryhmissä on monenlaisia asiakkaita. Asiakkaiden kehitysvammadiagnoosit, kommunikointikeinot ja tavat olla vuorovaikutuksessa ovat erilaisia. Lisäksi kaikki asiakkaat ovat persoonia ja heillä on erilaisia kiinnostuksen kohteita, toiveita ja unelmia. Toimintaryhmien moninaisuus tuo ohjaajan työhön lisää haastetta, mutta ohjaajat pyrkivät siitä huolimatta olemaan tasapuolisia ja jakamaan huomionsa kaikkien ryhmäläisten kesken. Liikkuva päivätoiminta tarjoaa asiakkailleen hoitokodin arjesta poikkeavaa tekemistä, joka on asiakkaille virkistävää ja mielekästä toimintaa. Liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat kokevat, että heillä on resurssien puolesta hoitokodin henkilökuntaa paremmat mahdollisuudet vastata asiakkaiden toiveisiin ja mahdollisesti myös unelmiin.

Kun ihmiset tekevät asioita yhdessä he oppivat tuntemaan toisensa ja saavat tietoa siitä, miten vuorovaikutuskumppanin kanssa ollaan ja toimitaan. Yhteiset kokemukset ja elämykset ovat perustana vuorovaikutukselle ja auttavat kohti yhteistä ymmärrystä ja kieltä. (Burakoff 2011, 2.) Liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat korostivat haastatteluissa, että tuntemus ja kokemus asiakkaista ovat heidän työssään erittäin tärkeitä. Ohjaajien kokemus asiakkaasta auttaa ymmärtämään ja tunnistamaan asiakkaan tarpeita, toiveita ja unelmia. Ohjaajat kokivat, että toiveiden ja unelmien mahdollistamisen suurin haaste on toiveiden ja unelmien selvittämisessä. Liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveet ja unelmat vaikuttavat olevan pieniä ja konkreettisia, eikä itse toiveen tai unelman toteutusta nähty ohjaajien puolesta haasteena.

Högbergin ja Uusitalon opinnäytetyöstä kävi ilmi, että vaikeasti vammaisen henkilön kohdalla toiveiden ja unelmien selvittäminen on usein hankalaa. Tällöin korostuu työntekijöiden pitkällä aikavälillä saavuttama kokemusperäinen tieto asiakkaasta. (Högberg & Uusitalo 2011, 27.) Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakasryhmä on haastava ja tieto asiakkaiden toiveista ja unelmista muodostuu usein vasta ajan kuluessa. Ymmärrys asiakkaan tarpeista, toiveista ja unelmista syntyy lähi-ihmisten kokemuksien, onnistumisien ja erehtymisien kaut-

ta. Vaikkei liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien tieto asiakkaan toiveista tai unelmista olisi täysin totuutta vastaavaa, on heidän tietonsa arjessa ja käytännössä hankittua, ammattitaidon avulla saavutettua ja tärkeää.

9 POHDINTA

Ohjaajien haastatteluissa kävi ilmi, että unelman käsite on heidän mielestään hyvin abstrakti ja asiakkaiden on vaikea ymmärtää sitä. Asiakkaat esittivät toiveita ja kertovat mistä pitävät, mutta varsinaisten unelmien nimeäminen on monelle hankalaa. Ohjaajat toivat haastatteluissa esille, että asiakkaat toivovat ja sitä kautta unelmoivat hyvin arkisista ja konkreettisista asioista. Moni ohjaaja koki unelman olevan jotain suurta ja tulevaisuuteen suuntautuvaa ja siksi asiakkaiden kohdalla oli heidän mielestään helpompi nimetä asiakkaiden toiveita, ei niinkään unelmia. Tässä opinnäytetyössä käsittelemme sen vuoksi eräänlaisia ”arjen unelmia”, emmekä aseta tarkkoja kriteereitä sille, mikä asia voi kuulua käsitteen ”unelma” alle.

9.1 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Vilka toteaa kirjassaan *Tutki ja kehitä* (2005, 31), että tutkijaksi ryhtyvän täytyy itse pohtia ja tunnistaa kykynsä tutkimuksen tekemiseen. Tärkeää on harkita, millaisilla metodeilla tutkija onnistuu tekemään eettisesti kestävästä tutkimuksesta (Vilka 2005, 31). Tässä opinnäytetyössä ei haastateltu niitä kohderyhmään kuuluvia vaikeasti kehitysvammaisia asiakkaita, joiden toiveita ja unelmia kuitenkin pyrimme kuvaamaan. Haastattelimme opinnäytetyötä varten Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajia ja pyrimme haastattelujen avulla selvittämään muun muassa kehitysvammaisten asiakkaiden toiveita ja unelmia. Kommunikoinnin tulkinna vaikeuksien vuoksi asiakkaiden itsensä haastattelu ei olisi ollut tarkoituksenmukaista ja siksi ohjaajien haastattelu oli perusteltua. Koska emme keränneet tietoa suoraa asiakkailta, on saadun tiedon luotettavuutta syytä pohtia.

Kehitysvammaiset asiakkaat kohderyhmänä

Kohderyhmäämme kuuluvilla kehitysvammaisilla asiakkailla on kommunikoinnissaan rajoitteita. Meillä ei ole kokemusta vaihtoehtoisten kommunikointimenetelmien, kuten tukiviittomien tai kuvakommunikaation käytöstä. Kaikkien vaike-

asti kehitysvammaisten henkilöiden kommunikointi ei myöskään perustu yleisesti tunnettuihin kommunikointimenetelmiin vaan esimerkiksi ääntelyyn, eleisiin tai kehon kieleen. Niiden tulkitseminen vaatii henkilön tuntemista ja kokemusta kommunikointitilanteista henkilön kanssa. Aineistona käytimme asiakkaiden yksilökeskeisiä suunnitelmia (YKS) ja asiakastyytyväisyyskyselyä, koska näissä aineistoissa asiakkaiden mielipiteitä ovat selvittäneet kehitysvamma-alan ammattilaiset.

Laadullisessa tutkimuksessa ei ole tavoitteena löytää totuutta tutkittavasta aiheesta, vaan tehdä tutkittava asia jollain tapaa näkyväksi (Vilka 2005, 98–99). Ohjaajat työskentelevät asiakkaiden kanssa säännöllisesti. Sen vuoksi heidän on helpompaa tulkita asiakkaiden kommunikointia, kuin sellaisten henkilöiden, jotka eivät tunne asiakkaita. Ohjaajien haastatteluissa kävi kuitenkin ilmi, että joidenkin asiakkaiden kommunikoinnin tulkitseminen on ohjaajillekin hankalaa. Siksi opinnäytetyön tuloksia tulkittaessa oli otettava huomioon, että saadut tiedot olivat ohjaajien näkemyksiä. Ohjaajien näkemyksiä asiakkaiden toiveista ja unelmista ei voida pitää yksiselitteisinä ja yleistettävänä totuuksina tutkittavasta aiheesta. Tämä ei kuitenkaan vähennä tutkimuksen eettisyyttä tai luotettavuutta, sillä laadullisella tutkimusotteella tehdyn opinnäytetyömme tarkoituksena on aiheen näkyväksi tekeminen ja kuvaaminen, ei yleistettävyyden saavuttaminen.

Ihmisen toiveet ja unelmat eivät ole pysyviä, vaan voivat muuttua ajan kuluessa. Olemme korostaneet, että ohjaajien käsitys asiakkaiden toiveista ja unelmista on muodostunut ajan myötä. Kuitenkin mahdollisuus, että ohjaajien näkemykset asiakkaidensa toiveista ja unelmista ovat ”vanhentuneita”, on hyvin pieni. Ohjaajat näkevät asiakkaita jatkuvasti, vähintään kerran viikossa. Käsityksemme toisista ihmisistä muovautuu jatkuvasti, eikä ole sidoksissa esimerkiksi ensivaikutelmaan. Asiakkaiden toiveet ja unelmat eivät välttämättä ole pysyviä, vaan voivat muuttua ajan myötä. Opinnäytetyötä tehdessämme luotimme kuitenkin liikkuvan päivätönnön ohjaajien ammattitaitoon siinä, että he ovat tietoisia asiakkaidensa tarpeissa tai toiveissa tapahtuvista muutoksista.

Älyllinen kehitysvammaisuus heikentää henkilön kognitiivisia toimintoja (Kaski 2007b, 201–202). Kehitysvammaisuus vaikuttaa henkilön kykyyn ymmärtää asi-

oita ja tapahtumia sekä vaikeuttaa käsitteellistä ajattelua. Vaikeasti kehitysvammaisen henkilö elää nykyhetkessä, sillä hänen on vaikea ymmärtää aikakäsitettä ja siksi käsitellä mennyttä tai tulevaa aikaa. (Mäki 2008, 4.) Haastatteluissa liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat toivat esiin sen, etteivät he ole varmoja siitä, kuinka moni heidän asiakkaistaan ymmärtää käsitteen ”unelma”. Ohjaajat eivät olleet myöskään varmoja siitä, minkälaiseen kognitiiviseen ajatteluun kukin asiakas on kykenevä. Ohjaajien haastatteluissa kävi ilmi, että asiakkaiden toiveet sekä unelmat liittyvät arkeen ja asiakkaat elävät hetkessä. Asiakkaat eivät suunnittele tulevaisuuttaan tai ”unelmoi” siinä merkityksessä kuin valtaväestö nämä asiat käsittelee.

Opinnäytetyötä tehdessä pohdimme myös sitä, onko ihmisen mahdollista toivoa tai unelmoida sellaisista asioista, joista hänellä ei ole tietoa tai kokemusta. Liikkuvan päivätoiminnan asiakkaat eivät ehkä osaa unelmoida sellaisista asioista, joita he eivät ole koskaan päässeet kokemaan. Päivätoiminta tarjoaa asiakkaille mahdollisuuksia erilaisiin kokemuksiin järjestämällä esimerkiksi monenlaisia retkiä. Näin ollen päivätoiminta tarjoaa asiakkaille sellaisia osallistumisen mahdollisuuksia, joita asiakkailla ei välttämättä ilman päivätoimintaan osallistumista olisi. Jotkut ohjaajat kertoivat haastatteluissa, että liikkuvassa päivätoiminnassa kokeillaan asiakkaiden kanssa myös sellaisia retkikohteita, joissa ei ole aikaisemmin käyty. Jos asiakkaiden kokemus uudesta kohteesta vaikuttaa olevan positiivinen, on todennäköistä, että asiakas toivoisi pääsevänsä retkikohteeseen uudelleen. Liikkuva päivätoiminta tarjoaa erilaisten kokemusten kautta asiakkaille mahdollisuuksia unelmoimiseen.

Hyöty kohderyhmälle

”Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tärkeä tehtävä on olla emansipatorinen.” (Vilkka 2005, 103). Tutkimukseen osallistuvat henkilöt eivät ole vain tiedonkeruun välineitä, vaan myös tutkittavien tulisi hyötyä tutkimukseen osallistumisesta jollain tavalla. Jos esimerkiksi haastattelutilanne tai tutkimus lisää myös tutkittavien omaa ymmärrystä tutkittavasta aiheesta, voidaan sanoa, että emansipatorisuus toteutuu. (Vilkka 2005, 103). Se, saavatko tutkimukseen osallis-

tuneet asiakkaat ja ohjaajat hyötyä opinnäytetyöstämme, liittyy mielestämme opinnäytetyön eettisyyteen. Jos asiakkaat ja ohjaajat olisivat vain väline opinnäytetyön toteuttamisessa, opinnäytetyön toteutus ei näyttäytyisi kovinkaan eettisenä.

Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaista koostuva kohderyhmä hyötyy opinnäytetyöstä siten, että pyrimme tekemään heidän toiveitaan ja unelmiaan näkyväksi. Selvittämällä asiakkaiden toiveisiin ja unelmiin liittyviä teemoja toivomme vaikuttavamme asiakkaiden osallisuuteen liikkuvan päivätoiminnan arjessa. Tavoitteena on myös, että haastatteluihin osallistuva ohjaajien kohderyhmä saa opinnäytetyön kautta jakaa kokemuksiaan ja pystyy hyödyntämään opinnäytetyössä koottua tietoa omassa työssään.

Vaikka opinnäytetyössä ei haastateltu liikkuvan päivätoiminnan asiakkaita, heidän osansa opinnäytetyön toteutuksessa oli näkyvä. Saimme tutustua seitsemästä asiakkaasta kertoviin aineistoihin ja näistä aineistoista saimme paljon materiaalia opinnäytetyöhön. Alun perin opinnäytetyössä oli tarkoitus olla myös toiminnallinen osuus, jonka kautta opinnäytetyön hyöty asiakkaiden kohderyhmälle olisi voinut olla vielä näkyvämpi. Koska opinnäytetyön havaittiin olevan kohtuullisen laaja jo ilman toiminnallista osuutta, se jätettiin lopulta toteuttamatta. Lisäksi Etevan tutkimustoimikunta suositteli toiminnallisen osuuden toteutuksen tarkempaa pohdintaa, koska emme olisi voineet toteuttaa toiminnallista osuutta kaikkien asiakkaiden kanssa ja asiakkaiden valikoimiseen olisi liittynyt paljon eettisiä kysymyksiä. Halusimme kuitenkin tarjota opinnäytetyöprosessiin osallistuneille liikkuvan päivätoiminnan asiakkaille mukavan kokemuksen.

Valmiista aineistoista sekä ohjaajien haastatteluista kävi ilmi, että asiakkaat pitävät kaikenlaisista retkistä ja tapahtumista. Keräsimme tietoa erilaisista kohderyhmälle sopivista tapahtumista, konserteista ja teatteriesityksistä, joista valittiin sopiva yhdessä liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien kanssa. Lähdimme yhdessä kuu-den liikkuvan päivätoiminnan asiakkaan, yhden liikkuvan päivätoiminnan ohjaajan sekä hoitokodin työntekijän kanssa katsomaan näytelmää Lahden kaupunginteatteriin. Suurin osa asiakkaista jaksoi hyvin keskittyä esitykseen ja vaikutti nauttivan siitä. Myös mukana ollut liikkuvan päivätoiminnan ohjaaja koki, että esitys oli ollut asiakkaille mieluinen.

Opinnäytetyön luotettavuus

Tutkimuksen reliaabelius eli luotettavuus tarkoittaa sitä, että tutkimuksen avulla tuotetut tulokset eivät ole sattumanvaraisia. Jos esimerkiksi kaksi eri henkilöä päätyy samanlaiseen tulokseen, voidaan tulosta pitää luotettavana. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231–232.) Tutkijatriangulaatio tarkoittaa, että tutkimuksen tekemiseen osallistuu useampi tutkija. Tutkimusryhmä sopii yhdessä tutkimusta koskevista ratkaisuista. Aineiston keräämiseen, analysointiin, tulkintaan, johtopäätöksiin ja tutkimuksen kirjoittamiseen liittyvistä seikoissa päätetään yhdessä. (Vilkkä 2005, 54.) Teimme opinnäytetyön kolmen sosionomiopiskelijan yhteistyönä. Tutkijatriangulaatio vaikuttaa osaltaan siihen, ettei opinnäytetyön tekeminen tai sen tulos ei ole vääristynyt olemalla vain yhden henkilön subjektiivinen mielipide. Opinnäytetyö on tekijöidensä yhteistyön tulos. Koko prosessin ajan jaoimme ajatuksia ja mielipiteitä sekä teimme yhdessä harkittuja päätöksiä. Opinnäytetyön kaikkiin vaiheisiin on osallistunut kolme ihmistä ja yhdessä tekemisen avulla on varmistettu, ettei aineistoa ole tulkittu vain yhden henkilön näkökulmasta.

Tutkimuksen validius eli pätevyys tarkoittaa tutkimukseen valitun tutkimusmenetelmän kykyä mitata sitä asiaa, jota sen on tarkoitettu mittaavan. Tutkimusmenetelmä voi aiheuttaa virheitä tutkimuksen tuloksiin, jos menetelmä ei ole tarkoituksenmukainen. Tutkimuksen pätevyyteen voidaan vaikuttaa käyttämällä tutkimuksessa eri menetelmiä. Aineistotriangulaatio tarkoittaa, että tutkimuksessa on käytetty useampia kuin yhtä aineistoa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231–233.) Opinnäytetyössämme käytimme kolmea eri aineistoa: asiakkaiden yksilökeskeisiä suunnitelmia, asiakastyytyväisyyskyselyjen vastauksia sekä ohjaajien haastatteluita. Vertaillessamme eri aineistoja keskenään, aineistoista oli löydettävissä samanlaisia tuloksia. Aineistotriangulaatio lisää osaltaan tutkimuksen pätevyyttä. Käyttämällä eri aineistoja virheiden mahdollisuus vähenee.

9.2 Opinnäytetyön arviointi

Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta lisää tarkka selostus siitä, miten tutkimus on toteutettu (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2009, 232). Olemme opinnäytetyön edetessä tehneet muistiinpanoja siitä mitä olemme tekemässä ja minkälaisia ajatuksia kukin toteutuksen vaihe on meissä herättänyt. Tässä luvussa pyrimme kuvaamaan opinnäytetyön aiheen valintaa, toteutuksen vaiheita ja tavoitteiden toteutumista.

Opinnäytetyön aihe

Kehitysvamma-alan työ näyttäytyy meille mielenkiintoisena sekä haastavana ja halusimme tehdä opinnäytetyömme liittyen yhteiseen kiinnostuksen kohteeseemme. Ennen opinnäytetyön toteutuksen aloittamista käytimme paljon aikaa aiheen valintaan ja rajaukseen. Aiheen valinta käynnistyi osittain jo alkukevästä 2011, jolloin emme olleet ottaneet vielä yhteyttä yhteistyötahoomme. Pohdimme aiheen valintaa ja rajausta ensin keskenämme ja myöhemmin yhteyshenkilömme sekä muiden liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien kanssa. Toiveiden ja unelmien teema tuntui meistä hyvin tärkeältä ja liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat ottivat aiheehdotuksemme mielenkiinnolla vastaan.

Olimme alussa hieman epävarmoja aiheen valinnasta, koska toive- ja unelmäkäsitteet eivät ole yksiselitteisiä. Pohdimme olimmeko valinneet liian abstraktin aiheen, vaikka aihe tuntui kiinnostavalta. Koemme kuitenkin, että valitsemamme aihe on tärkeä, koska asiakkaan toiveiden ja unelmien huomioiminen on parhaimmillaan asiakaslähtöisyyttä. Asiakkaan toiveiden ja unelmien huomioiminen liittyy myös sosiaalipedagogiseen ajattelutapaan, joka on opintojemme viitekehys.

Asiakkaan yksilöllinen huomioiminen on mielestämme tärkeä osa sosiaalialan työtä asiakasryhmästä riippumatta. Koska toiveet ja niiden huomioiminen ovat useita sosiaalialan asiakasryhmiä koskettavia asioita, koemme valitsemamme aiheen tukevan omaa ammatillisuuttamme sosionomeina. Jokaisella opinnäytetyön tekijällä on jonkin verran työkokemusta kehitysvamma-alalta ja olemme opinnäy-

tetyötä tehdessämme pohtineet omaa työtettämme. Opinnäytetyön myötä huomiomme on kiinnittynyt entistä enemmän omiin valintoihimme tulevina sosiaalialan työntekijöinä.

Asiakkaan toiveiden ja unelmien kuuleminen on yksi osa asiakkaan osallisuuden tukemista – toiveita ja unelmia ilmaisemalla ihminen kertoo itsestään, tarpeistaan ja tavoitteistaan. Työntekijän kiinnostus asiakkaan tarpeita ja toiveita kohtaan osoittaa asiakkaalle, että hänet huomioidaan omana yksilönään ja häntä arvostetaan. Pienellä arjen toiveen huomioimisellakin voi vaikuttaa asiakkaan arkeen positiivisesti ja tukea asiakkaan osallisuutta.

Opinnäytetyön toteutus

Aiheen valinnan jälkeen teimme opinnäytetyön toteuttamisesta suunnitelman, jonka esittelimme Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan esimiehelle ja ohjaajille. Haimme opinnäytetyölle tutkimuslupaa Eteva kuntayhtymän tutkimustoimikunnalta. Saatuaamme Etevalta tutkimusluvan, pyysimme asiakkailta ja asiakkaiden edustajilta kirjallisen suostumuksen opinnäytetyöhön osallistumiseen (LIITE 1) sekä luvan asiakkaiden yksilökeskeisiin suunnitelmiin ja asiakastytyväisyyskyselyiden vastauksiin tutustumiseen (LIITE 2).

Opinnäytetyöhön käytettyjä aineistoja säilytettiin Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveysalan tiloissa lukollisessa kaapissa. Pidimme opinnäytetyön tekemisen aikana huolta opinnäytetyöhön osallistuneiden henkilöiden anonymiteetistä eikä opinnäytetyössä käy ilmi asiakkaiden tai ohjaajien henkilökohtaisia tietoja. Opinnäytetyön valmistumisen jälkeen tuhoamme kaikki opinnäytetyön toteutusta varten kerätyt aineistot, joissa mainitaan asiakkaisiin tai ohjaajiin liittyviä tietoja.

Keräsimme opinnäytetyöhön aineistoa asiakkaiden yksilökeskeisistä suunnitelmista sekä asiakastytyväisyyskyselyn vastauksista. Yksilökeskeiset suunnitelmat tehdään yksilöllisesti tiettyä asiakasta varten, eikä niiden ole tarkoitus olla samantyyppisiä. Suunnitelmiin pyritään keräämään tietyn asiakkaan kohdalta tärkeät tiedot.

Suunnitelmien sisällöt vaihtelivat paljon asiakkaasta riippuen, minkä vuoksi emme saaneet kaikkien asiakkaiden toiveista ja unelmista yhtä paljon tietoa. Emme kuitenkaan kokeneet sitä ongelmaksi, koska opinnäytetyön tarkoituksena ei ollut eritellä tietyn asiakkaan toiveita ja unelmia.

Keräsimme aineistoa myös liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien teemahaastatteluilta. Meillä ei ollut aikaisempaa kokemusta teemahaastattelun tekemisestä, mutta haastattelut menivät hyvin. Kokemuksen puute korostui eniten ensimmäisessä haastattelussa, mutta viimeinen haastattelu oli jo sujuva. Mietimme etukäteen, onko tarpeellista, että kaikki kolme opinnäytetyön tekijää on mukana haastattelutilanteessa. Päädyimme siihen, että kaikki osallistuvat jokaiseen haastatteluun ja jaoimme vastualueet haastattelutilanteissa. Kaksi opinnäytetyön tekijää haastatteli ohjaajaa ja kolmas tarkkaili sivusta haastattelun etenemistä ja teki muistiinpanoja. Useamman haastattelijan läsnäolo ei näyttänyt haittaavan haastattelun sujumista. Haastattelun vastuunjako helpotti haastattelijoiden jännitystä ja tarkkailijan oli helppo seurata haastattelutilanteen sujumista ja nostaa esiin asioita, jotka jäivät haastatteliijoilta kysymättä. Teemahaastattelu oli meille uusi oppimiskokemus, joten koimme, että kaikkien opinnäytetyön tekijöiden oli tärkeää osallistua jokaiseen haastatteluun.

Annoimme ohjaajille mahdollisuuden itse työparinsa kanssa valita kumpi osallistuu haastatteluun. Lähetimme ohjaajille haastattelurungon ennen haastatteluja. Olisimme voineet suunnitella haastattelurunkoa vielä enemmän, koska haastatteluiden edetessä huomasimme, että jotkut kysymykset eivät suoranaisesti antaneet vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Tarkentavia kysymyksiä olisi haastattelussa voinut tehdä enemmän, sillä litteroidussa aineistossa oli joitakin epäselviä vastauksia, joiden merkitystä oli vaikea tulkita. Haastatteluista saimme kuitenkin vastaukset tutkimuskysymyksiimme, eikä haastattelurunko ollut siinä mielessä toimimaton.

”Tutkijan on tutkimuskohtaisesti päätettävä milloin aineistoa on tullut kerätyksi riittävästi ja se kattaa tutkimusongelman” (Eskola & Suoranta 2008, 63). Siitä, milloin laadullisen tutkimuksen aineiston voidaan katsoa olevan kylläntynyt, ei ole olemassa yleispätevää sääntöä. (Eskola & Suoranta 2008, 63). Aineiston kyl-

lääntyminen vaikuttaa lopputuloksen luotettavuuteen. Tehdessämme muistiinpanoja valmiista lähdeaineistoista sekä haastatellessamme ohjaajia seurassimme aineiston kylläntymistä.

Jokaisen asiakkaan yksilökeskeinen suunnitelma oli tehty eri tavalla ja suunnitelmat olivat sisällöltään ja laajuudeltaan erilaisia. Näin ollen emme saaneet kerättyä kaikkien asiakkaiden suunnitelmista yhtä paljon tietoa. Käytössämme oli opinnäytetyötä tehdessä kolme aineistoa: yksilökeskeiset suunnitelmat, asiakastytyväisyyskyselyn vastaukset ja ohjaajien haastattelut. Vaikka yksilökeskeiset suunnitelmat olivat sisällöltään vaihtelevia, koimme opinnäytetyön aineiston kylläntyneen, sillä eri aineistot tukivat ja täydensivät toisiaan.

Emme saaneet valmiista aineistoista juurikaan suoria vastauksia asiakkaiden unelmiin ja toiveisiin liittyen, vaan aineistoissa painottui asiakkaiden kiinnostusten kohteiden esille tuominen. Kiinnostuksen kohteiden voidaan kuitenkin ajatella liittyvän siihen, mistä henkilö unelmoi ja mitä hän toivoo. Aineiston analysointivaiheessa otimme huomioon myös asiakkaiden kiinnostuksen kohteiksi mainittuja asioita. Koimme, että kuvaamalla asiakkaiden kiinnostuksen kohteita saamme opinnäytetyössä välitettyä tietoa myös asiakkaiden toiveista ja unelmista.

Opinnäytetyön tulokset saivat tukea myös aikaisemmista tutkimuksista. Tuloksemme olivat samansuuntaisia kuin muissa aihepiiriin liittyvissä tutkimuksissa. Emme löytäneet opinnäytetyömme aiheita täysin vastaavia, vaikeasti kehitysvammaisten asiakkaiden toiveita ja unelmia kuvaavia tutkimuksia. Kuitenkin vaikeasti kehitysvammaisten henkilöiden voimaantumiseen, osallisuuteen ja itsemääräämisoikeuteen liittyvät tutkimukset kuvaavat osittain samaa aihetta kuin opinnäytetyömme. Myös muissa aiheeseen liittyvissä tutkimuksissa korostui asiakkaiden valinnan mahdollisuuksien tärkeys sekä asiakkaan tarpeiden ja toiveiden yksilöllisen huomioimisen merkitys.

Tavoitteiden toteutuminen

Asetimme opinnäytetyön tärkeimmäksi tavoitteeksi Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveiden ja unelmien esille tuomisen ja niiden kuvaamisen. Vaikka emme käytännön syistä voineet haastatella itse asiakkaita, halusimme siitä huolimatta säilyttää opinnäytetyössä asiakkaiden näkökulman. Aiheen lähestyminen asiakkaan näkökulmasta on tärkeää, sillä vaikeasti kehitysvammaiset henkilöt ovat usein hyvin vähän esillä. Tavoite asiakkaiden toiveiden ja unelmien esille tuomisesta toteutui mielestämme hyvin. Saimme valmiiden aineistojen sekä ohjaajien haastatteluiden avulla muodostettua kuvan siitä minkälaisiin teemoihin toiveet ja unelmat liittyvät. Vaikka itse asiakkaat eivät olleet haastatteluiden kohteena, käsityksemme mukaan ohjaajien kokemus asiakkaistaan sekä asiakkaiden tarpeista, toiveista ja unelmista on hyvin totuutta vastaava. Ohjaajilla on kokemusta ja tietoa asiakkaiden toiveista ja unelmista, tämän opinnäytetyön avulla ohjaajien arvokasta tietoa voidaan jakaa muille asiasta kiinnostuneille. Koemme, että asiakkaiden ääntä ei ole opinnäytetyön teon aikana unohdettu ja lopputulos heijastaa asiakasnäkökulmaa hyvin.

Opinnäytetyön toiseksi tavoitteeksi asetimme keskustelun herättämisen Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaajien keskuudessa. Tavoitteenamme oli myös, että ohjaajat voisivat jollain tavalla hyödyntää opinnäytetyössä koottua tietoa työssään. Toiveiden ja unelmien merkityksen pohtiminen sekä pohdinta siitä mitä toiveen tai unelman huomioiminen merkitsee vaikeasti kehitysvammaiselle asiakkaalle, voi vaikuttaa osaltaan asiakkaan arkeen. Mitä enemmän asiakkaiden yksilöllisiin tarpeisiin ja toiveisiin kiinnitetään huomiota, sitä rikkaampaa asiakkaiden arki liikkuvassa päivätoiminnassa on. Opinnäytetyön tekijät ovat vakuuttuneita siitä, että liikkuvan päivätoiminnan ohjaajat ottavat työssään asiakkaat huomioon yksilöllisesti. Siitä huolimatta keskustelu asiakkaiden toiveiden ja unelmien merkityksestä on varmasti tervetullutta.

Haastattelutilanteissa ohjaajat kertoivat ja pohtivat ajatuksiaan tutkittavasta aiheesta. Ohjaajilta saatu tieto oli opinnäytetyömme kannalta erittäin oleellista, mutta koimme, että ohjaajat saivat haastatteluista jotain myös itselleen. Muutamat ohjaajat mainitsivat haastattelutilanteessa, että he olivat keskustelleet haastattelun

teemoista työparinsa kanssa ja olivat miettineet vastauksiaan jo ennen haastattelua. Tavoitteenamme on, että tällaista pohdintaa käydään vielä opinnäytetyömme valmistumisen jälkeenkin ja jos näin on, yksi opinnäytetyömme tavoitteista on saavutettu.

Opinnäytetyössä emme ole tuottaneet niin sanottua uutta tietoa, vaan olemme koonneet valmiista aineistoista ja ohjaajien haastatteluista keräämämme tietoa yhteen. Oletamme kuitenkin, että opinnäytetyöhömmme kootusta tiedosta on ohjaajille hyötyä arjen työssään. Yhteen kerätty tieto tarjoaa ohjaajille mahdollisuuden pohtia ja vertailla ajatuksiaan työyhteisössä. Opinnäytetyöhön koottu ja analysoitu tieto vaikuttaa asiakkaiden arkeen osallisuutta ja voimaantumista tukevana jos opinnäytetyö tukee ohjaajien kiinnostusta selvittää sekä huomioida asiakkaiden toiveita ja unelmia entistä enemmän. Laadullisella tutkimusotteella tehdyn opinnäytetyön tarkoitus ei ole antaa yleistettävää kuvaa tarkastellusta aiheesta. Tästä huolimatta ei ole poissuljettua, ettei opinnäytetyö voisi saada aikaan aiheeseen liittyvää keskustelua myös muissa kehitysvamma-alan toimipaikoissa.

9.3 Jatkotutkimusaiheet

Opinnäytetyömme kuvaa ainoastaan Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaiden toiveita ja unelmia sekä ohjaajien mahdollisuuksia niiden huomioimiseen. Vastaavanlaisen opinnäytetyön tai tutkimuksen voisi tehdä myös jossakin toisessa kehitysvamma-alan toimipaikassa ja vertailla saatuja tuloksia. Tutkimuksen kohderyhmä voisi koostua esimerkiksi lievästi kehitysvammaisista asiakkaisista, jolloin olisi mahdollista vertailla sitä, vaikuttaako kehitysvamman laatu toiveiden ja unelmien teemoihin. Opinnäytetyössä on haastateltu asiakkaiden päivätoiminnan ohjaajia. Mielenkiintoista olisi myös vertailla, vastaavatko asiakkaiden asumisyksiköiden työntekijöiden ajatukset päivätoiminnan ohjaajien ajatuksia, sillä työn sisältö ja tarkoitus on eri toimipaikoissa erilainen.

Vaikeasti kehitysvammaiset asiakkaat eivät välttämättä pysty itse tuomaan toiveitaan ja unelmiaan esille, vaan tarvitsevat siihen lähi-ihmisten apua. Lähi-ihmisten kiinnostus asiakkaan toiveita ja unelmia kohtaan määrittelee asiakkaan mahdolli-

suuden saada toiveitaan ja unelmiaan toteutetuksi. Vaikeasti kehitysvammaiset asiakkaat eivät ole ainoa asiakasryhmä, joilla voi olla vaikeuksia saada äänensä kuuluviin. Monille asiakasryhmille itsensä ilmaiseminen saattaa olla haasteellista ja näin myös mahdollisuudet vaikuttaa omaan arkeen voivat olla rajatut.

Erilaisissa hoitokodeissa ja asumisyksiköissä henkilökunnalla voi olla resurssien puolesta vaikeuksia huomioida asiakkaiden arjen toiveita ja henkilökohtaisia tarpeita. Asiakkaiden toiveita ja unelmia sekä työntekijöiden mahdollisuuksia toiveiden ja unelmien huomioimiseen voisi tutkia esimerkiksi vanhustenhuollossa tai mielenterveyskuntoutujien asumispalveluissa.

LÄHTEET

AAIDD. 2011. Definition of Intellectual Disability. The American Association of Intellectual and Developmental Disabilities [viitattu 8.12.2011]. Saatavissa: http://www.aamr.org/content_100.cfm?navID=21.

Burakoff, K. 2011. Toimiva vuorovaikutus. Kehitysvammaliitto ry [viitattu 6.12.2011]. Saatavissa: http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/vuorovaikutus/toimiva_vuorovaikutus.pdf.

Elliot, J., Emerson, E., Hatton, C., Joyce, T., Knapp, M., Krijnen-Kemp, E., McIntosh, B., Oakes, P., Robertson, J., Romeo, R., Routledge, M., Sanderson, H., Swift, P. & Towers, C. 2005. The Impact of Person Centred Planning. Institute for Health Research, Lancaster University.

Elliot, J., Emerson, E., Hatton, C., Joyce, T., Knapp, M., Krijnen-Kemp, E., McIntosh, B., Oakes, P., Robertson, J., Romeo, R., Routledge, M., Sanderson, H., Swift, P. & Towers, C. 2007. The Impact of Person Centred Planning for People with Intellectual Disabilities in England: A Summary of Findings. Institute for Health Research, Lancaster University.

Eriksson, S. 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – Vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Kehitysvammaliiton tutkimuksia 3/2008. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eteva kuntayhtymä. 2010. Eteva – Yksilöllistä ja kehittyvää vammaispalvelua: Eteva kuntayhtymän toiminnanlinjaus 2010–2020 pähkinänkuoressa [viitattu 19.12.2011]. Saatavissa: http://www.eteva.fi/blogit/hakemisto/materiaalit/Eteva_linjaus_2010-2020_web.pdf.

Eteva kuntayhtymä. 2011a. Eteva vammaispalveluiden johtava tuottaja [viitattu 5.12.2011]. Saatavissa: <http://www.eteva.fi/hakemisto>.

Eteva kuntayhtymä. 2011b. Palvelut. Eteva kuntayhtymä [viitattu 10.12.2011]. Saatavissa: <http://www.eteva.fi/palvelut/tyoe-ja-paeivaetoiminta>.

Hallikas, E., Helin, M., Karesvuori, T., Laurén, M., Mehtonen, K., Niskanen, S., Raappana, S., Ratas, M. & Vilppola, M. 2006. YKS-Käsikirja. Yksilökeskeinen suunnitelmatyöskentely. Koulutuskeskus Tavastia.

Harju, A. 2004. Osallisuus. Järjestötoiminnan tietopalvelu – Osallistuminen ja vaikuttaminen. Sivistysliitto Kansalaisfoorumi SKAF ry [viitattu 10.8.2011]. Saatavissa: <http://www.kansalaisfoorumi.fi/osallistuminen-ja-vaikuttaminen/osallisuus.html>.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Hämäläinen, J. 2009. Johdatus sosiaalipedagogiikkaan. Kuopio: Kuopion yliopisto.

Högberg, M. & Uusitalo, S. 2011. Oman näköinen elämä. Yksilökeskeisen elämänsuunnitelman voimaannuttava vaikutus kehitysvammaisen arjessa. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan laitos [viitattu 13.12.2011]. AMK -opinnäytetyö. Saatavissa: <http://masto.amkit.fi>.

Ikävalko, K. 2011. Lupa vuorovaikutukseen. Kehitysvammaliitto ry [viitattu 6.12.2011]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutus/lupa-vuorovaikutukseen.html>.

Kaski, M., Manninen, A., Mölsä, P & Pihko, H. 2001. Kehitysvammaisuus. Helsinki: WSOY.

Kaski, M. 2007a. Käsitys kehitysvammaisuudesta syvenee – Riittääkö kehitysvamma-alan henkilöstön osaaminen? Teoksessa Räsänen, A., Kaski, M & Lehmusoja, M. (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-ala – Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. KAMU -projektin artikkelikokoelma. Helsinki: Helsingin Diakoniaopisto, 23–30.

Kaski, M. 2007b. Älyllisen kehitysvammaisuuden syyt ja niiden ehkäisy. Teoksessa Räsänen, A., Kaski, M & Lehmusoja, M. (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-ala – Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. KAMU -projektin artikkelikokoelma. Helsinki: Helsingin Diakoniaopisto, 201–207.

Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2011. Työ- ja päivätoiminta [viitattu 10.12.2011]. Saatavissa: <http://www.kvtl.fi/fi/tyoelama/tyollistyminen/tyo--ja-paivatoiminta/>.

Kehitysvammahuollon tietopankki. 2010. Kehitysvammaisten työ- ja päivätoiminta. Kehitysvammaisten Uudenmaan tukipiiri ry [viitattu 10.12.2011]. Saatavissa: <http://www.kvhtietopankki.fi/kunt/tyokesk.htm>.

Kokko, M. 2009. Eloa ja iloa elämään. Eteva kuntayhtymän liikkuvan päivätoiminnan esittelymateriaalin tuottaminen. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan laitos. AMK -opinnäytetyö. Saatavissa: <http://masto.amkit.fi>.

Koskinen, K. 2011. Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan ohjaaja. Eteva kuntayhtymä. Haastattelu 24.5.2011.

Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 1977/519.

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380.

Launonen, K. 2011. Varhainen vuorovaikutus. Kehitysvammaliitto ry [viitattu 6.12.2011]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/vuorovaikutus/varhainen-vuorovaikutus.html>.

Laurén, M. 2008. Yksilökeskeisessä suunnitelmassa kommunikaation, turvallisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutuminen päivittäisen kirjaamisen kautta arvioituna. Hyvän kirjaamisen kehittäminen. Lahti: Lahden Ammattikorkeakoulu, Sosiaali- ja terveysalan laitos. YAMK -opinnäytetyö.

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E. 2004. Esteistä mahdollisuuksiin vammaistyön perusteet. Porvoo: WSOY.

Martikainen, K. 2009. OIVA – Osallisuuden vuorovaikutusaloitteilla. Vaikeimmin kehitysvammaisten ihmisten kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen kehittämishanke. Loppuraportti. Kehitysvammaliiton selvityksiä 4. Kehitysvammaliitto ry [viitattu 19.12.2011]. Saatavissa:
http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/OIVA_loppuraportti_NETT I.pdf.

Mehtäläinen, H. & Taipale, T. 2011. Aikuisuus ja autonomia. Teoksessa Ladonlahti, T. & Pirttimaa, R. (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Helsinki: Palmenia Helsinki University Press, 109–122.

Mäki, M. 2008. Toimimalla osallisuuteen. Avuksi vuorovaikutuksen ja toiminnan aktivoimiseen. Kehitysvammaliitto ry [viitattu 19.12.2011]. Saatavissa:
http://papunet.net/tietoa/fileadmin/muut/Esitteet/toimimalla_osallisuuteen_web.pdf.

Pajunen, M. 2007. Ymmärtämisen haaste kehitysvammatyössä. Teoksessa Räsänen, A., Kaski, M & Lehmusojä, M. (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-ala – Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. KAMU- projektin artikkelikokoelma. Helsinki: Helsingin Diakoniaopisto, 97–101.

Papunet. 2010a. Kommunikoinnin muoto. Kehitysvammaliitto ry [viitattu 6.12.2011]. Saatavissa:
<http://papunet.net/tietoa/kommunikointikeinot/kommunikoinnin-muoto.html>.

Papunet. 2010b. OIVALLA vuorovaikutukseen. Tietotekniikka- ja kommunikatiokeskus Tikoteekki. Kehitysvammaliitto ry [viitattu 19.12.2011]. Saatavissa: <http://papunet.net/tikoteekki/projektit/oiva-hankkeet/oivalla-vuorovaikutukseen.html>.

Person Centered Planning Guidebook. 2004. Persons with Developmental Disabilities. Central Alberta Community Board [viitattu 12.12.2011]. Saatavissa: http://www.seniors.alberta.ca/PDD/Central/Docs/PCP_Guidebook_Jan2004.pdf.

Ruuskanen, S. 2007. Toiminnallisesti tasa-arvoisen vuorovaikutuksen ja kommunikoinnin rakentuminen. Teoksessa Räsänen, A., Kaski, M & Lehmusojä, M. (toim.) Haasteellinen kehitysvamma-ala – Näkökulmia ammatilliseen osaamiseen. KAMU -projektin artikkelikokoelma. Helsinki: Helsingin Diakoniaopisto, 145–149.

Ruusunen, T. 2005. Ilmaisulliset menetelmät – Siltoja itseen ja toisiin. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus. Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 54–61.

Rødbroe, I. & Suosalmi, M. 2000. Vuorovaikutus ja kommunikaatio. Teoksessa Nurminen, S. & Saar, V. (toim.) Aistit väylänä vuorovaikutukseen ja kommunikaatioon. Helsinki: Kuulonhuoltoliitto ry, 12–28.

Saarikalle, A. & Vilkuna, J. 2010. Suomen kielen sanakirja maahanmuuttajille. Juva: WS Bookwell Oy.

Sadeniemi, M. (toim.)1996. Nykysuomen sanakirja 6. Helsinki: WSOY.

Sanderson, H. 2010. Personalisation through Person-Centred Planning. Department of Health [viitattu 12.12.2011]. Saatavissa: <http://www.helensandersonassociates.co.uk/media/11242/personalisation-through-person-centred-planning.pdf>.

Sanderson, H & Smull, M. 2011. What is Person Centered Thinking and Planning? Helen Sanderson Associates [viitattu 12.12.2011]. Saatavissa: <http://www.helensandersonassociates.co.uk/media/14130/what-is-person-centred-thinking-and-planning.pdf>.

Semi, E. 2005. Sosiaalipedagogiikka sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksessa. Teoksessa Ranne, K., Sankari, A., Rouhiainen-Valo, T. & Ruusunen, T. (toim.) Sosiaalipedagoginen ammatillisuus Madsenin kukasta toiminnan tulppaaniksi. Pori: Satakunnan ammattikorkeakoulu, 39–44.

Seppälä, H. 2010. Hoivan ja asumisen välimaastossa. Pohdintoja kehitysvammaisuuden kaikista kasvoista. Teoksessa: Teittinen, A. (toim.) Pois laitoksista! Vammaiset ja hoivan politiikka. Helsinki: Gaudeamus, 180–199.

Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011a. Mitä kehitysvammaisuus on? [viitattu 8.12.2011]. <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/laaketieteellinen-nakokulma.html>.

Seppälä, H. & Rajaniemi, M. 2011b. Sosiaalinen näkökulma. Kehitysvamma-alan verkkopalvelu [viitattu 10.12.2011]. Saatavissa: <http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/mita-kehitysvammaisuus-on/sosiaalinen-nakokulma.html>.

Siitonen, M. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto, väitöskirja [viitattu 18.12.2011]. Saatavissa: <http://herkules.oulu.fi/isbn951425340X/html/index.html>.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2006. Valtioneuvoston selonteko vammaispolitiikasta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:9.

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010–2015. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2010:4.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 5. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

United Nations. 2011. Relationship between Development and Human rights [viitattu 5.6.2011]. Saatavissa: <http://www.un.org/disabilities/default.asp?id=1568>.

Vehmas, S. 2005. Vammaisuus – Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Helsinki: Gaudeamus Kirja Oy.

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

LIITTEET

LIITE 1

Tiedote asiakkaille ja asiakkaiden edustajille

LIITE 2

Lupalomake

**Tiedote Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakkaalle/
asiakkaan edustajalle:**

Tervehdys!

Olemme kolme Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveystieteiden opiskelijaa. Teemme Sosionomi (AMK) – tutkintoon kuuluvaa opinnäytetyötämme Päijät-Hämeen liikkuvassa päivätoiminnassa. Opinnäytetyön aihe on Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan kehitysvammaisten asiakkaiden unelmat, niiden merkitys ja toteutuminen. Opinnäytetyön on tarkoitus valmistua loppuvuodesta 2011.

Tarkoituksenamme on tutustua kahdeksan liikkuvan päivätoiminnan asiakkaan yksilökeskeiseen suunnitelmaan (YKS) sekä keväällä 2011 tehdyn asiakastytyväisyyskyselyn vastauksiin. Tämän lisäksi haastattelemme neljää liikkuvan päivätoiminnan ohjaajaa.

Yksilökeskeisen suunnitelmat (YKS) sekä asiakastytyväisyyskyselyn vastaukset sisältävät henkilökohtaisia tietoja liikkuvan päivätoiminnan asiakkaista. Siksi pyydämme oheisella lomakkeella suostumustanne siihen, että saisimme tutustua asiakasta koskevaan materiaaliin. Olemme allekirjoittaneet Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan esimiehen Päivi Tainalan kanssa vaitiolositoumuksen, koskien asiakkaiden tietoja.

Luottamuksellisuus ja tietojen säilyttäminen

Tutustumme kahdeksan asiakkaan yksilökeskeiseen suunnitelmaan (YKS) sekä asiakastytyväisyyskyselyn vastauksiin ja teemme aineistoista muistiinpanoja. Opinnäytetyöhömmme liittyviä muistiinpanoja säilytämme Lahden ammattikorkeakoulun Sosiaali- ja terveystieteiden tiiloissa, lukollisessa kaapissa. Opinnäytetyössä ei mainita asiakkaiden nimiä, tai tietoja, jotka ovat yhdistettävissä tiettyyn asiakkaaseen. Kun opinnäytetyö on valmis, kaikki tutkimukseen kerätty materiaali tuhoetaan asianmukaisesti.

Vapaaehtoisuus

Opinnäytetyöhön osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Tämän kirjeen ohessa lähetämme lomakkeen, jolla pyydämme suostumustanne yksilökeskeisen suunnitelman (YKS) ja asiakastytyväisyyskyselyn lukemiseen.

Ystävällisin terveisin sosionomiopiskelijat,

Sanna Ahonen
Noora Kannisto
Jonna Korkka

LIITE 2

Hyvä Päijät-Hämeen liikkuvan päivätoiminnan asiakas/asiakkaan edustaja!

Tällä lomakkeella pyydämme lupaa _____
tehtyyn yksilökeskeiseen suunnitelmaan (YKS) sekä asiakastytyväisyyskyselyyn tutustumiseen.

Materiaaleista saamiamme tietoja käytetään ainoastaan opinnäytetyömme tekemiseen. Materiaaleista tekemisämme muistiinpanoissa emme käytä asiakkaan henkilötietoja tai mitään sellaisia tietoja, joista asiakas voisi olla tunnistettavissa. Kaikkea opinnäytetyöhömmme liittyvää materiaalia säilytämme Lahden ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan laitoksen tiloissa lukollisessa kaapissa ja opinnäytetyön valmistuttua kaikki kerätty materiaali tuhoaan asianmukaisesti.

Olethan ystävällinen ja vastaat _____.2011 mennessä.

Kirjeessä on mukana vastauskuori, jonka postimaksu on maksettu.

Pyydämme, että vastaatte, vaikka ette antaisikaan lupaa materiaaleihin tutustumiseen.

Annan opinnäytetyön tekijöille luvan asiakkaan yksilökeskeiseen suunnitelmaan (YKS) ja asiakastytyväisyyskyselyyn tutustumiseen opinnäytetyön tekemistä varten.

En anna lupaa asiakkaan yksilökeskeiseen suunnitelmaan (YKS) ja asiakastytyväisyyskyselyyn tutustumiseen.

_____
Päivämäärä

_____
Asiakkaan/asiakkaan edustajan allekirjoitus ja nimen selvennys

Kiitos vastauksestanne!

Ystävällisin terveisin sosionomiopiskelijat Sanna Ahonen, Noora Kannisto ja Jonna Korkka.